

Avrupa Birliđi tarafından
finanse edilmektedir

HAKLARA ERİŞİMİN TEMEL GÜVENCESİ

ADIL YARGILANMA

HAKKI

İŐil Nur KURNAZ

HAKLARA ERİŞİMİN TEMEL GÜVENCESİ:

ADİL YARGILANMA HAKKI

Hazırlayan

İŐil Nur KURNAZ (PhD (c))

BASKI-SAYFA TASARIM:

Haziran 2024

Bu yayın Avrupa Birliđi Türkiye Delegasyonu İnsan Hakları ve Demokrasi Hibe Programı tarafından desteklenen “Şanlıurfa Bölgesinde İnsan Hakları İhlallerine Karşı Hukuki Mücadele Kapasitesinin Geliştirilmesi Programı” kapsamında Şanlıurfa Barosu tarafından yürütölen ve Adil Yargılanma Hakkına Erişim Derneđinin (AYHED) paydaŐlıđı ve desteği ile Avukatlara ve uygulayıcılara yönelik yardımcı bir rehber olarak hazırlanmıŐtır. Yayın içeriğinden Şanlıurfa Barosu ve Adil Yargılanma Hakkına Erişim Derneği (AYHED) sorumlu olup, Avrupa Birliđi Türkiye Delegasyonu’nun görüŐlerini yansıtmamaktadır.

Avrupa Birliđi tarafından
finanse edilmektedir

Önsöz

Türkiye’de ve dünyada ulusal ve uluslararası yargı organlarına ihlal iddiasıyla hakkında en çok başvuru yapılan hak kategorisi olan adil yargılanma hakkı, ulusal ve uluslararası sistemin içinden geçmekte olduğu yargısal krizin en önemli unsurlarından birini oluşturuyor. Bu hak hem her bir tematik hak kümesinin içine işlemiş olması itibariyle her bir hakkın gerçekleştirilmesinin usuli koşulunu oluşturuyor, hem de kendisi tek başına bir maddi hak kategorisi niteliğinde kabul ediliyor. Bu yüzden bu rehberde adil yargılanma hakkını, yargı ve iş yükü krizinin de etkisiyle en güncel istatistikler ve verileri de kullanarak tanımını, unsurları, kategorizasyonu ve örnek Anayasa Mahkemesi kararlarıyla çerçevelemek istedik.

Adil yargılanma hakkı, 2023 ve 2024 yılı istatistiklerinden de görüleceği üzere hakkında en çok başvuru yapılan ve yargıyı en çok meşgul eden toplamı oluşturuyor. Öyle ki istatistiki verilerde kimi zaman adil yargılanma hakkı hariç tutularak veriler sunuluyor. Bunun sebebi adil yargılanma hakkının tek başına bütün yargı yükünü taşıyor olmasıyla ilgili. Öte yandan kendi başına müstakil bir hak olan adil yargılanma hakkı, bir uyuşmazlığın veya suç isnadın yargı organlarına ikame edilmesinden itibaren başlıyor ancak uyuşmazlığın kesin bir hükümle sona ermesi ile bitmiyor çünkü bir bütün olarak adil yargılanma hakkı, ancak kesinleşmiş mahkeme kararının uygulanması halinde korunmuş oluyor. Dolayısıyla bir yargılamanın ilk aşamasından tüm sürecin son aşamasına kadar her bir safhada dikkate alınması gereken bir hak olarak en temel güvenceyi oluşturuyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin yaşayan bir mekanizma oluşunun da etkisiyle sürekli genişleyen ve kapsamı derinleşen bir hak olan adil yargılanma hakkı, bireysel başvuru sistemiyle beraber Türk Anayasa Mahkemesi’nin de en çok işgal ettiği hak olmuştur.

Yargılamanın bir bütün olarak incelenmesi prensibiyle bütün bir yargılama sürecini safha safha değerlendirmeyi gerektiren adil yargılanma hakkına yönelik olarak hazırladığımız bu rehberle, bu oldukça çok katmanlı ve unsurlu hak kategorisini biraz daha anlaşılır kılmaya, berrak ve öz tanımlar, unsur saptamaları, uygulamaya yönelik pratik bilgiler ve güncel Anayasa Mahkemesi kararı örnekleriyle somutlaştırmaya çalıştık. Bu kapsamda rehberi okurken ilgili Anayasa Mahkemesi kararının örneklendiği kutucuklarda paragrafların başındaki numaraların, karara atıf yapmayı kolaylaştırmak için orijinaline sadık kalınarak tutulduğu ilgili kararın paragraf numaraları olduğunu da rehberin okuma kolaylığını sağlamak adına belirtmek isteriz.

Diliyoruz ki bu rehber ve pratik bilgilere dair oluşturduğumuz tablolar, içinde en çok unsuru, zımni ve türev hakları ile ilkeleri barındıran bu çok boyutlu hakkın hayata geçirilmesine ve okuyucular için anlaşılmasına katkıda bulunur.

Saygılarımızla

Şanlıurfa Barosu & Adil Yargılanma Hakkına Erişim Derneği

İçindekiler

Giriş.....	6
1. Adil Yargılanma Hakkı Tanımı ve Unsurları.....	6
2. İstatistiklerle Adil Yargılanma Hakkı	7
3. Adil Yargılanma Hakkı Kapsamındaki Alt İlkeler	12
a. Adil Yargılanma Hakkı Korumasının Kapsamı.....	13
i. Medeni Hak ve Yükümlülükler	13
ii. Suç İsnadı	15
iii. Adil Yargılanma Hakkı Koruması Ne Zaman Başlar?: Soruşturma Aşaması, Temyiz, AYM ve Diğer İnsan Hakları İncelemelerinde Korumanın Kapsamı	16
b. Mahkeme Hakkı	16
i. Mahkemeye Erişim Hakkı.....	18
ii. Mahkeme Kararlarının Kesinleştirilmesi	21
iii. Mahkeme Kararlarının İcrası	23
c. Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme Hakkı	25
i. Yasayla Kurulmuş Bağımsız Mahkeme	25
ii. Tarafsız Mahkeme	26
d. Adil Yargılanma Hakkının Usulüne İlişkin Haklar	28
i. Çelişmeli Yargılama İlkesi ve Silahların Eşitliği.....	28
ii. Hukuki Dinlenilme ve Aheniyet.....	31
iii. Ceza Yargılamasında Adil Yargılanmaya Özgü Nitelikler	33
e. Mahkeme Kararının Niteliğine Yönelik Haklar	33
i. Gerekçeli Karar Hakkı	33
ii. Delilin Güvenilirlik ve Hukukiliğine Yönelik Haklar.....	35
iii. Ulusal Mahkeme İçtihatlarının Tutarsızlığı.....	38
f. Makul Sürede Yargılanma	39

i.	Genel İlkeler.....	39
ii.	Davanın Önemi ve Karmaşıklığı.....	43
iii.	Tarafların Tutumu ile Resmi Makamlar Kaynaklı Gecikmeler.....	43
g.	Masumiyet Karinesi	46
h.	Savunmaya Yönelik Haklar.....	49
i.	İsnadı Bilme Hakkı.....	49
ii.	Susma Hakkı ve Kendi Aleyhine Delil Sunmaya Zorlanmama Hakkı	51
iii.	Avukatla Temsil veya Kendini Savunma Hakkı.....	52
iv.	Tanıkların Sorgulanması Hakkı.....	53
v.	Ücretsiz Tercüman Hakkı.....	55
vi.	Duruşmada hazır bulunma hakkı.....	56
vii.	Doğrudan Doğrualık İlkesi.....	57
viii.	Savunma İçin Yeterli Zaman ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı.....	57

Giriş

1. Adil Yargılanma Hakkı Tanımı ve Unsurları

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Anayasa):

Hak arama hürriyeti

Madde 36- Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Sözleşme):

Madde 6- 1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, hakkaniyete uygun ve kamuya açık olarak makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

Adil yargılanma hakkı, temel hak ve özgürlüklerin hem maddi hem de usuli boyutunun hayata geçirilmesindeki en temel güvenceyi oluşturur. Adil yargılanma hakkı, en rafine ifadesiyle bir kişinin bir suç isnadıyla karşılaştığında ya da bir uyuşmazlığın çözümü için yargı mercilerine başvurduğunda, davasını makul bir süre içinde, hakkaniyet ve hukuk devleti ilkesine uygun olarak, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede ve aleniyet ilkesi içinde görülmesini talep etme hakkıdır. Bireyler için bu hak arama hürriyetinin bir parçasını oluşturmakla birlikte, devletler için de hukuki güvenlik ilkesinin gerektirdiği bir yükümlülüktür. Kanuni hakim güvencesi, bağımsız ve tarafsız mahkemede aleni yargılanma, suç ve cezalara ilişkin temel prensipler, ispat hakkı bu hakkın Türkiye Cumhuriyeti Anayasası bağlamındaki temellerini oluşturur.

2. İstatistiklerle Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkının, diğer insan haklarının hayata geçirilmesini sağlayan temel bir koşul olmasından hareketle, haklara erişimin temel güvencesini oluşturduğu söylenebilir. Bu kapsamda insan hakları hukuku yargılamalarında adil yargılanma hakkının önemini anlayabilmek için gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gerekse Anayasa Mahkemesi özelindeki istatistiki verilere bakmamız gerekir.

Anayasa Mahkemesi'nin 31 Mart 2024 tarihinde yayımladığı güncel bireysel başvuru istatistikleri, ihlal edildiği gerekçesiyle hakkında en çok bireysel başvuru yapılan hak kategorisinin 1982 Anayasası'nın 36. maddesinde düzenlenmiş olan adil yargılanma hakkı olduğunu göstermektedir. Buna göre AYM'ye yapılan bireysel başvurularda hakkında en çok ihlal kararı verilen hak kategorisi %81.9 ile adil yargılanma hakkı ve onun bir parçası olan makul sürede yargılanma hakkıdır.

İhlal kararlarının hak ve özgürlüklere göre dağılımı

Bir başvuruda birden fazla hak veya özgürlüğün ihlal edildiğine karar verilebilmektedir.

	makul sürede yargılanma hakkı	56.443	%76,0
	adli yargılanma hakkı*	4.413	%5,9
	mülkiyet hakkı	4.413	%5,9
	ifade özgürlüğü	4.299	%5,8
	toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı	1.418	%1,9
	özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı	1.361	%1,8
	işkence ve kötü muamele yasağı	866	%1,2
	kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı	395	%0,5
	yaşam hakkı	252	%0,3

%0,2	maddi ve manevi varlığın korunması hakkı	137	
%0,1	örgütlenme özgürlüğü	84	
%0,1	suç ve cezaların kanunluluğu ilkesi	48	
%0,1	sendika hakkı	44	
%0,0	eğitim hakkı	35	
%0,0	seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı	17	
%0,0	din ve vicdan özgürlüğü	12	
%0,0	bireysel başvuru hakkı	3	

toplam
74.240

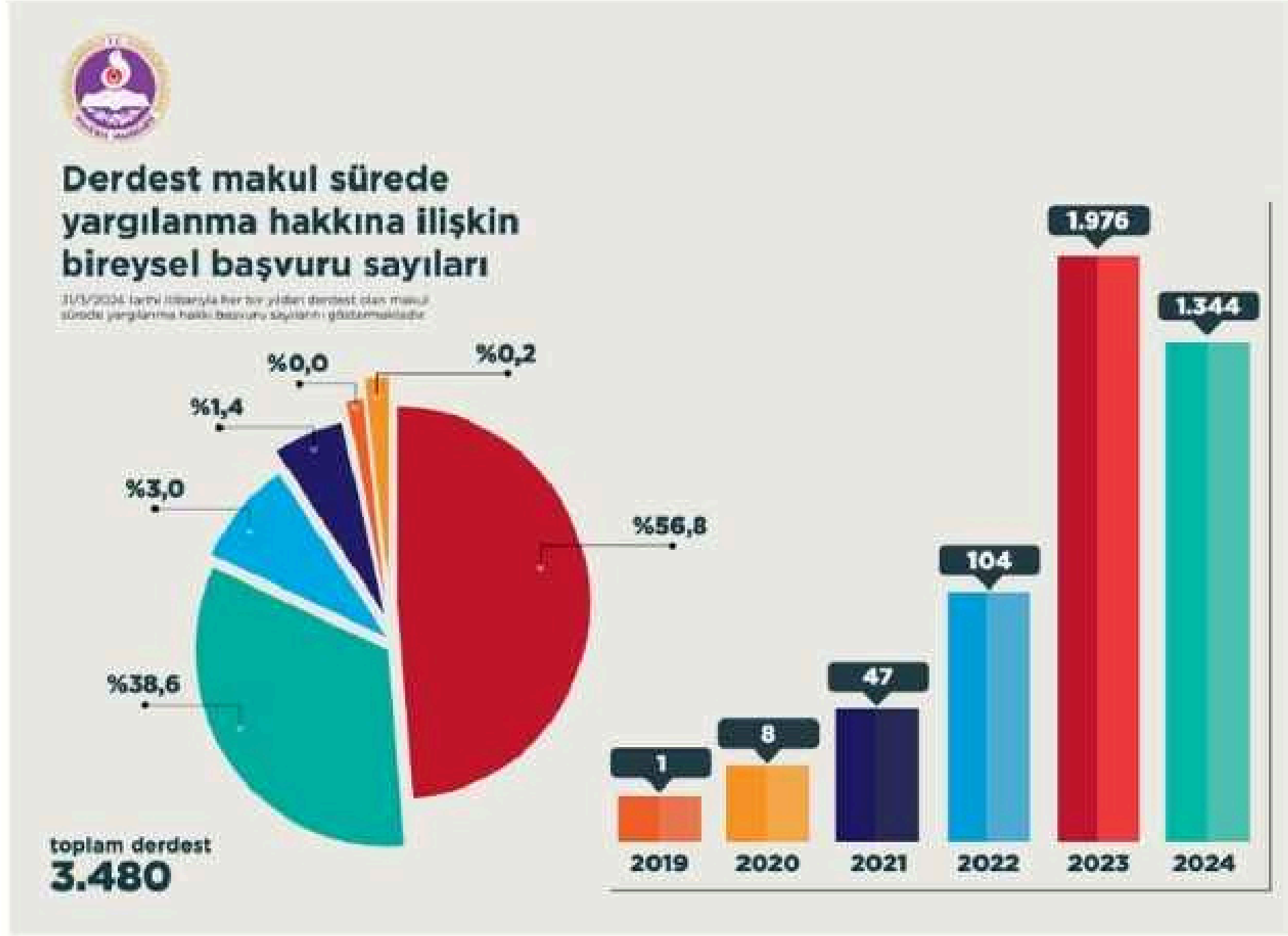
* Makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin dosyalar dâhil edilmemiştir.

Ayrımcılık yasağına ve etkili başvuru hakkına dair ihaller diğer hak ve özgürlüklere bağlanarak değerlendirildiğinden bunlara ilişkin veriler tablodaki hak ve özgürlükler içersine dâhil edilmemiştir.

Masumiyet karinesi yönünden verilen ihlal kararları adli yargılanma hakkındaki istatistiklere dâhil edilmemiştir.

Kaynak: Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru İstatistikleri¹

¹ https://www.anayasa.gov.tr/media/9293/bb_2024_1.pdf

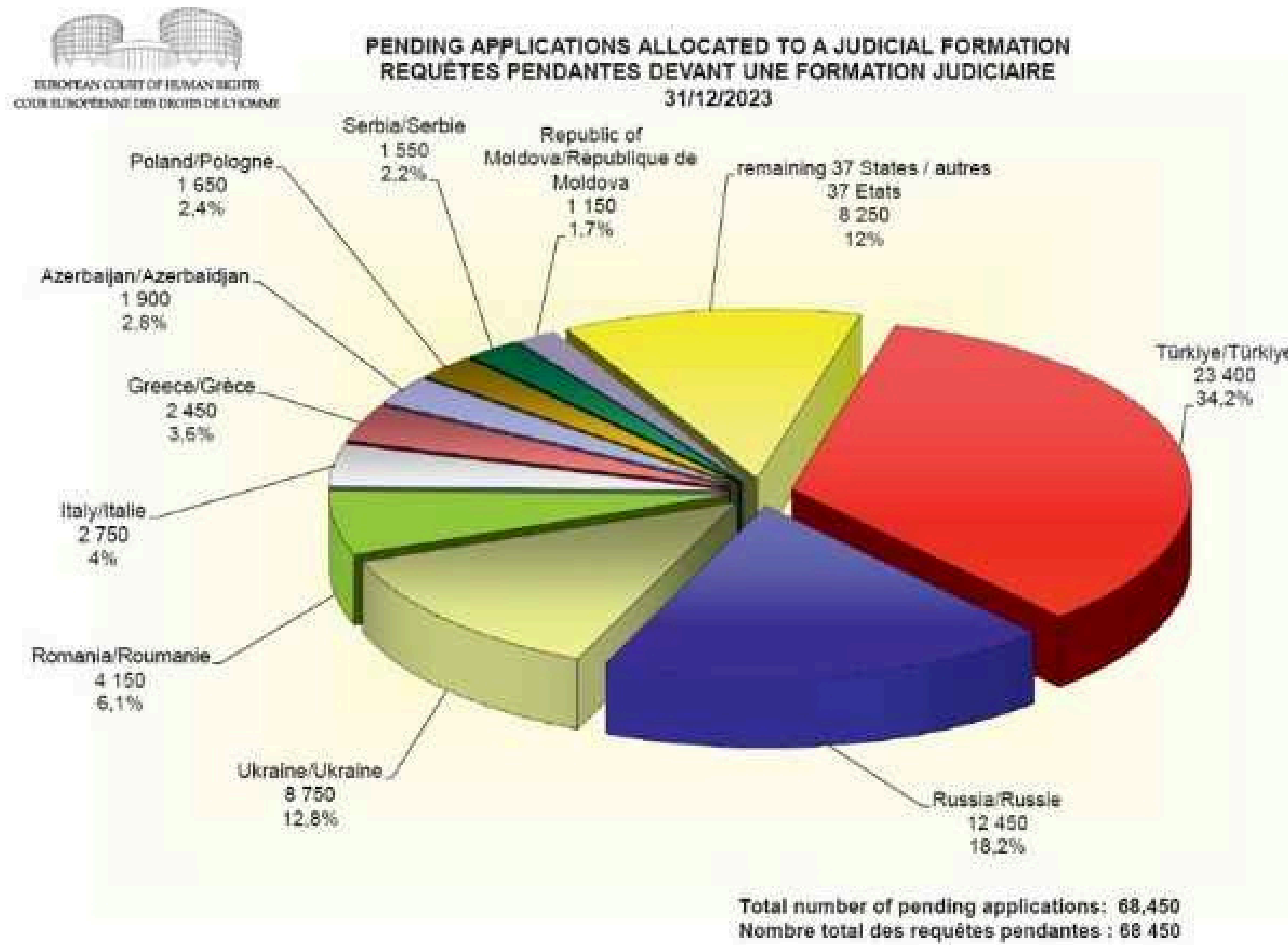

Benzer bir şekilde veriler göstermektedir ki derdest olan başvurular arasında da en çok sayıda başvuruyu sayısal olarak makul sürede yargılanma hakkı oluşturmaktadır.

Bu tablo Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) bünyesindeki istatistiklerde de benzer bir seyir izlemektedir. AİHM'in 2023 yılına yönelik yayımlanmış olduğu veriler göstermektedir ki hakkında en çok ihlal kararı verilmiş bulunan hak, AİHS md.6'da düzenlenmiş bulunan adil yargılanma hakkıdır. Bu veriyi, hakkında en çok başvuru olan ülkenin %34.2 ile Türkiye olduğu bilgisiyle beraber okuduğumuzda, Türkiye'nin adil yargılanma hakkına ilişkin tablosu gerek AYM gerekse AİHM nezdinde oldukça kritik ve hayati önemi haizdir.

2023	Number of applications				Number of judgments				Number of judgments				Number of judgments				Number of judgments				Number of judgments			
	Total	Admitted	Dismissed	Withdrawn	Total	Admitted	Dismissed	Withdrawn	Total	Admitted	Dismissed	Withdrawn	Total	Admitted	Dismissed	Withdrawn	Total	Admitted	Dismissed	Withdrawn	Total	Admitted	Dismissed	Withdrawn
Belarus	23	9	8																					
Bulgaria	2	1	1																					
Cyprus	14	14																						
Republic of Moldova	24	24																						
Denmark	1		1																					
Estonia																								
Finland	9	9	8																					
France	11	11	1																					
Germany	2	2																						
Greece	20	21	1																					
Hungary	9	9																						
Iceland	14	15	1																					
Italy	27	29																						
Latvia	1		1																					
Lithuania	9	9																						
Malta	2	2																						
Netherlands	2	2																						
Norway	2	2																						
Poland	16	17	1																					
Romania	136	135	1																					
Russia	2	1	1																					
Ukraine	2	2																						
UK	1		1																					
Total	897	918	17																					

Bu tabloda, adil yargılanma hakkı, yargılamanın uzunluğu ve kararın icra edilmemesi başlığı altında 6.madde 3 bölüme ayrılmıştır ve sayısal verilerden görülebileceği hakkında en çok ihlal kararı verilen hak, adil yargılanma hakkı olmuştur.

Kaynak: AIHM 2023 yılı istatistikleri²

² <https://www.echr.coe.int/statistical-reports>

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin adil yargılanma hakkına yönelik genel kuralı koyan 1. fıkrası, adil yargılama kavramını oluşturan hak ve ilkelerin bir kısmını açıkça saymıştır. Bunlar, yargılamanın

- i. kanunla kurulan bağımsız ve tarafsız mahkeme önünde,
- ii. makul sürede,
- iii. açık/aleni,
- iv. hakkaniyete uygun olarak yapılmasıdır.

Fakat bu hak ve ilkeler tek başına yorumlanmamakta, AİHM bazı başka ilkeleri veya hakları da madde metninde açıkça olmamasına rağmen zımni unsurlar olarak adil yargılanma hakkının kapsamına dahil etmektedir. Bunlar mahkemeye **mahkemeye erişim hakkı, mahkeme kararlarının uygulanması, mahkeme kararlarının kesinleştirilmesi, silahların eşitliği, çelişmeli yargılama, gerekçeli karar hakkı, delillere ilişkin ilkeler, hukuki kesinlik ilkesi, susma ve kendini suçlamama hakkı, duruşmada hazır bulunma ve etkili katılım hakları** olarak ifade edilebilir.

Adil yargılanma hakkı, hukukun üstünlüğü prensibinin demokratik bir toplumun temeli olduğu varsayımından yola çıkar ve demokrasinin gereklerinden biri olarak yargılamanın tarafsız, bağımsız, adil ve hakkaniyete uygun yürütülmesinin gereklerinden birini oluşturur. Bu kapsamda maddenin iki ayağı olduğunu söylemek gerekmektedir. Adil yargılanma hakkı bir hukuk davası açısından tarafların usûle ilişkin hakları (Madde 6/1) ile bir ceza yargılamasında hakkında suç isnadı olan sanığın haklarını (madde 6/1, 2 ve 3) garanti altına alır.³ Bu durumda yargılamaya katılan diğer kişiler yani mağdurlar, tanıklar ve diğer yargılama süjelerinin haklarının 6. madde kapsamında olup olmadığı tartışılmıştır. Sanık dışındaki bu süjelerin 6'ncı maddeye dayanarak şikayette bulunma imkanına sahip olmadıkları⁴ söylenebilir.

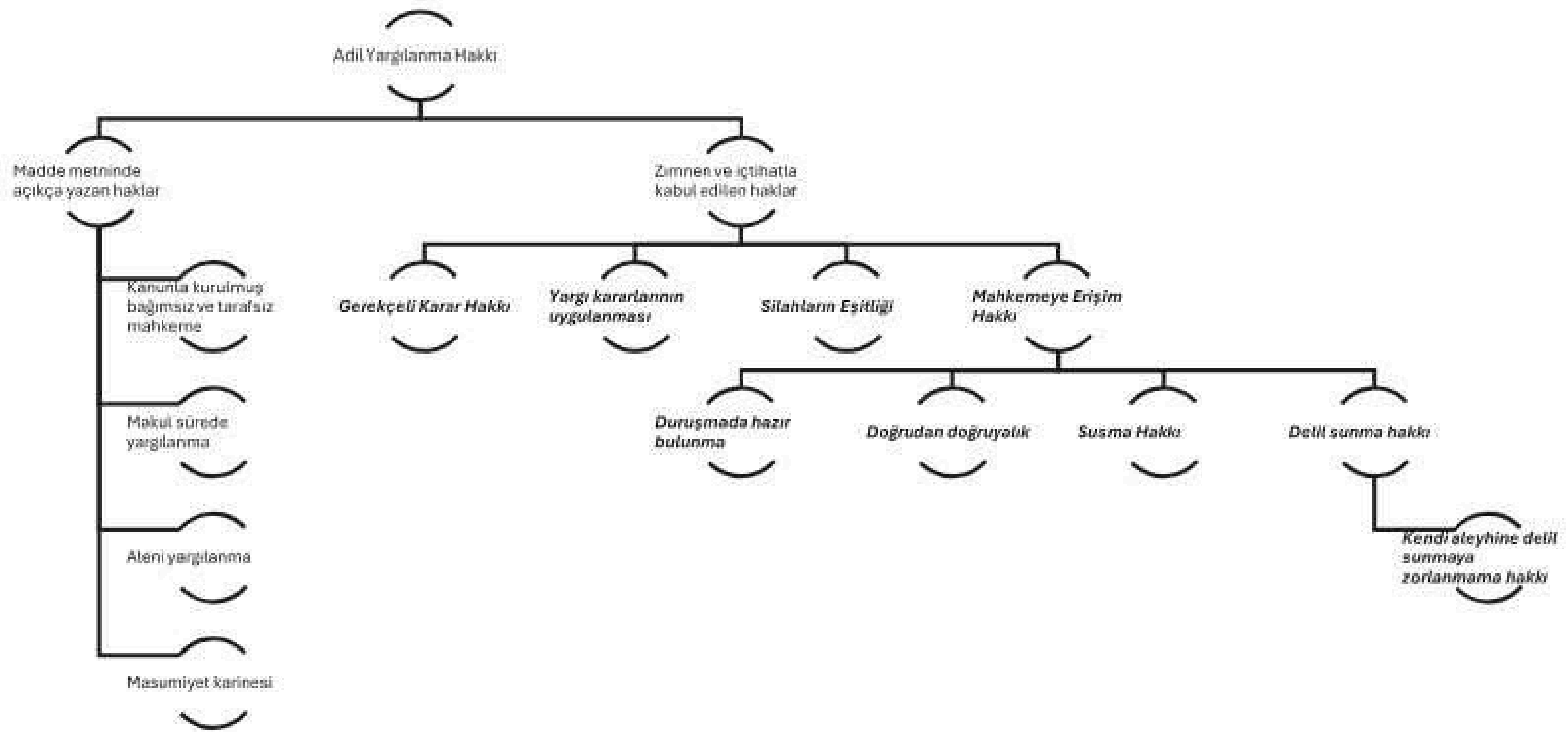
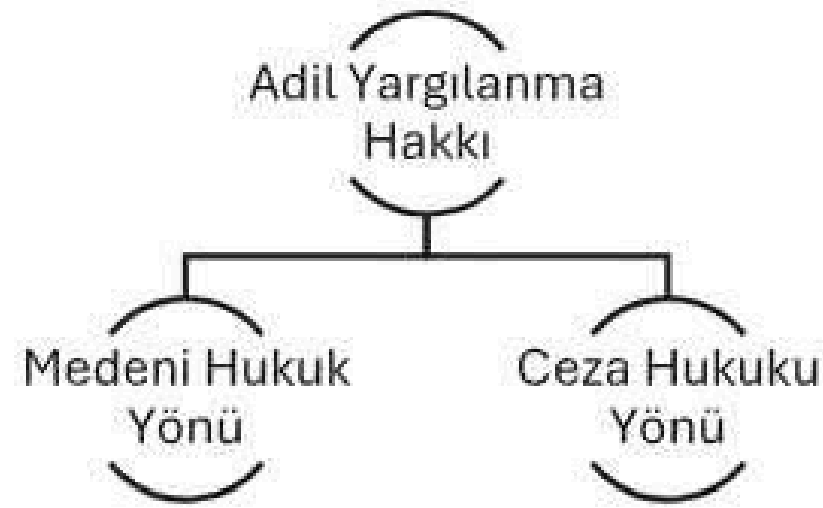
Bu kapsamda adil yargılanma hakkının kapsamı, unsurları, alt ilkeleri ve içtihattan örneklere geçmeden önce vurgulanması gereken husus adil yargılanma hakkının yorumlanmasında kullanılacak ilkelerin belirginleştirilmesidir. Adil yargılanma hakkı sadece şekli anlamda değil, maddi anlamda da incelenmeli, sadece hakkın tanınması değil içeriğine yönelik bir değerlendirmeye varlığının tespit edilmesi gerekir. Bu kapsamda sadece hakkın mevcudiyeti değil, kapsam ve kullanım usulleri de dikkate alınacaktır.

³ Dovydas Vitkauskas - Grigoriy Dikov, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, Uygulamacılar İçin El Kitabı, Dovydas Vitkauskas tarafından hazırlanan 2. Baskı, Çev. Serkan Cengiz, s.11.

⁴ Mihova/İtalya Kararı

3. Adil Yargılanma Hakkı Kapsamındaki Alt İlkeler

Hak arama hürriyetinin (adil yargılanma hakkının) ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilmek için, başvurucunun ya **medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili bir uyuşmazlığın tarafı olması** ya da **başvurucuya yönelik bir suç isnadı hakkında karar verilmiş olması** gerekmektedir. Bu yüzden bu iki alt küme dışında kalan adil yargılanma hakkının ihlali iddiasına dayanan başvurular Anayasa ve AİHS'in bireysel başvuru anlamında koruma kapsamı dışındadır.

a. Adil Yargılanma Hakkı Korumasının Kapsamı

i. Medeni Hak ve Yükümlülükler

Adil yargılanma hakkını düzenleyen AİHS md. 6, herkesin, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar hakkındaki davası konusunda karar verecek olan merciden adil bir şekilde davasının görülmesini isteme hakkına sahip olduğunu hükme bağlamıştır. Bu ise “medeni haklar ve yükümlülükler” kavramının her ülkede nasıl yorumlanacağına ilişkin bir soruyu da beraberinde getirir. Çünkü medeni hak ve yükümlülük kavramı sadece taraf Devletin ulusal yasalarına atıfta bulunarak yorumlanamaz. Bu kavram özerk/bağımsız kavramlar doktrini çerçevesinde Sözleşme’den doğan özerk bir kavramdır. Yani Sözleşme’nin md. 6/1 hükmü tarafların sıfatından, uyuşmazlığın (*medeni, ticari, idari hukuk vb.*) hükme bağlanmasını düzenleyen yasaların niteliğinden ve yargılama yetkisine sahip makamdan bağımsız olarak uygulanır.⁵

Medeni hak ve yükümlülük kavramı ilke olarak özel hukuk davalarını 6. maddenin koruması altına alır. Fakat Mahkeme’nin verdiği kararlardan yola çıkarak, kamu hukuku özellikleri olmasına rağmen, ilgili uyuşmazlıkta özel hukuk unsurlarının kamu hukuku unsurlarına baskın olduğu durumların da medeni hak ve yükümlülük olarak değerlendirildiğini ve madde 6/1’in koruması altında görüldüğünü söyleyebiliriz.

Medeni yargılama anlamında 6. maddenin uygulanması için:

- Bir hakka veya yükümlülüğe dair bir çekişme olmak zorundadır. (*Bentham v. Hollanda*)
- Hak ve yükümlülüğün ulusal hukukta dayanağı olmalıdır (*Roche v. Birleşik Krallık*)
- Hak ve yükümlülük, medeni olmalıdır.

Medeni hak ve yükümlülükler için adil yargılanma hakkı korumasından yararlanabilmek için Bentham ölçütü olarak bilinen ve esasları Bentham v. Hollanda davasında ortaya konulmuş olan ölçütleri kullanabiliriz. Buna göre 6’ncı madde korumasının etkinleştirilmesi için uyuşmazlık, bir hak ve özgürlüğe dair bir çekişmeyi içermeli ve bu çekişme de şekli anlamından ziyade hakkın içeriğine yani maddi niteliğine, kapsamına ya da kullanımına dair olmalıdır.⁶ Hakkın sadece gerçek mevcudiyetiyle değil aynı zamanda onun kapsamı veya kullanılma biçimiyle de ilgili yorum yapılması gerekir. Bu durumda çekişme,

⁵ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), 31 Ağustos 2023, s. 7. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng

⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, Uygulamacılar İçin El Kitabı, s.18.

hakkın esasına dair olabileceği gibi uygulanan hukuka dair meselelerle ilgili olabilir ancak her halükârda çekişme samimi ve ciddi olmalı, başvuru hakkının kullanılmasından dolayı gerekli olmalı, önemsiz ya da başvurucuyla ilgisi uzak olmamalıdır. Yargılamanın sonucunun medeni hak ile doğrudan ilgili olması gerekmektedir. Başka bir deyişle yargılamanın sonucu, medeni hak ve yükümlülüklerle bağlantılandırılmıyor ya da uzak sonuçlar doğuruyorsa, adil yargılanma hakkı kapsamında bir koruma olmayacaktır.⁷

Medeni hak ve yükümlülükler kavramı, ulusal hukuktaki tanımlamalardan bağımsızdır. Bu güvence, ulusal hukukların kimi hak ve yükümlülükleri medeni hak ve yükümlülük olarak tanımlamaktan imtina ederek onları adil yargılanma hakkının kapsamından çıkarmalarını engellemeye dönük bir güvencedir. Dolayısıyla ayırt edici olan husus, çekişme konusu hakkın niteliği ile yargılama sonucunun medeni hukuk hak ve yükümlülükleri üzerinde doğrudan bir etki yaratıp yaratmadığıdır. Bir uyuşmazlığın medeni hak ve yükümlülüğe ilişkin olduğuna dair ölçüt maddi ya da maliyete ilişkin bir ölçüt değildir. Mali bir talebin olması, çekişmeyi her daim medeni bir çekişme olarak tanımlamamaktadır. Bir davanın “medeni hak ve yükümlülükler” ilişkin sayılması için davadaki özel hukuk unsurlarının kamu hukuku unsurlarına nazaran hâkim konumda olması gerekmektedir.⁸

Türkiye açısından Anayasa’daki Yüksek Askeri Şura Kararları ve benzeri bağımsızlıklar kapsamında özel önem atfeden bir unsur da devlet hizmetinde görev almaya, hukuka aykırı işten çıkarmaya veya kamu gücünün ajanı olarak görev yapan kamu görevlileri konusundaki hak ihlallerinin adil yargılanma hakkının konusunu oluşturup oluşturmayacağı meselesidir. AİHM uygulamasında bu gruplar üzerinde kamu hukuku unsurları, özel hukuk unsurlarına nazaran baskın olduğundan uzun yıllar bu uyuşmazlıklar Pellegrin kriterleri uygulanarak 6. madde kapsamı dışında değerlendirilmiştir.⁹ Ancak daha sonra içtihat değişmiş ve Vilho Eskelinen ve diğerleri/Finlandiya kararıyla, çekişmenin maaş, iş güvenliği gibi iş hukuku güvencelerini ilgilendirdiği durumlarda tarafların ulusal mahkemeye başvurabildiği durumlarda bu davalar “medeni” nitelikte kabul edilip 6. maddenin kapsamı içinde kabul edilmeye başlanmıştır.¹⁰

⁷ Denisov/Ukrayna [BD], § 44; Regner/Çek Cumhuriyeti [BD], § 99; Károly Nagy/Macaristan [BD], § 60; Nait-Liman/İsviçre [BD], § 106.

⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, s.20.; Deumeland v. Almanya, §§ 59-74.

⁹ Pellegrin v. Fransa [BD], §§64-71.

¹⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, s.22.

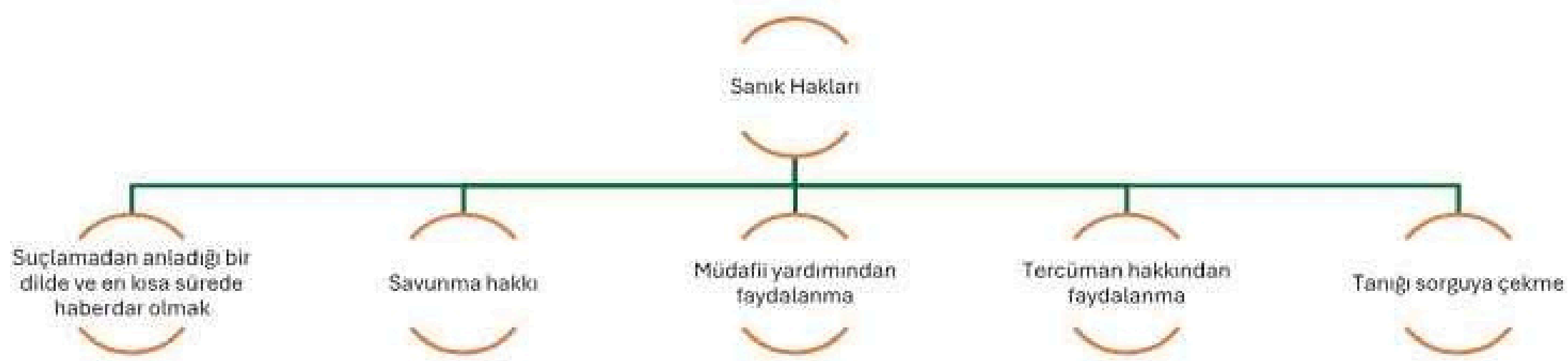
ii. Suç İsnadı

Adil yargılanma hakkının güvencelerinin ceza yargılamaları kapsamında uygulanabilmesi için bir suç isnadı gerekir. AİHM içtihadında bu suç isnadından ne anlaşılması gerektiği Engel kriterleri ile belirlenmektedir. Bu kriterlere göre, suç isnadı kapsamında adil yargılanma hakkı güvencelerinin doğabilmesi için bu 3 kriterden birinin karşılanması gerekmektedir:

- İddia edilen eylemin ulusal mevzuatta suç olarak sınıflandırılması
- Eylemin doğası
- Olası cezanın muhtevası ve şiddet seviyesi

Bu kriterler doğal olarak yargıcın, şüpheli kişi hakkında duruşma öncesinde gözaltı, tutuklama ve benzeri özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere başvurarak alıkoyması durumunda doğrudan 6. maddenin uygulanamaması sonucunu doğurur.¹¹

Ayrıca kimi durumlarda taraf devletler, kişileri adil yargılanma hakkının güvencelerinden mahrum kılmak için ulusal sınıflandırmalarında suç ve ceza nitelendirmelerini değiştirebilir. Bu durumda ulusal hukukta ceza niteliğinde sayılmasa dahi kişinin suçluluğunu tasdik eden durumlar da 6. madde kapsamı dahilindedir. Suç isnadının söz konusu olduğu durumlarda adil yargılanma hakkı kapsamında tanınan sanık hakları, *aşağıda ayrıntısıyla değinileceği üzere*, şunlardır:

¹¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, s.23.

iii. Adil Yargılanma Hakkı Koruması Ne Zaman Başlar?: Soruşturma Aşaması, Temyiz, AYM ve Diğer İnsan Hakları İncelemelerinde Korumanın Kapsamı

Bir “suç isnadıyla” ilgili davalarda 6’ncı madde koruması, şüphenin kişiye resmi olarak bildirilmesi ya da kişinin isnattan ilk ve ciddiye alınabilecek şekilde isnattan etkilenmesine sebep olan arama gibi uygulamaya ilişkin tedbirlerle başlar.¹²

Ancak adil yargılanma hakkı ile ilgili olarak AİHM yaklaşımı, yargılamayı bir bütün olarak ele alma ve inceleme eğilimindedir. Bu durumda ulusal hukuk içindeki yargılamanın tamamı dikkate alınır çünkü yargılamanın bir safahatındaki eksiklik, bir sonraki safahatında giderilebilir. Dolayısıyla gerek hukuk gerek ceza yargılamalarında adil yargılanma hakkı, yargılamanın tamamını kapsayarak uygulanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi kararlarının bir çekişmenin sonucuna ilişkin karar verebileceği durumlarda 6. madde koruması, AYM safhası için de geçerlidir. Bununla beraber işinin doğrudan doğruya başvurmadağı ya da bir makamın takdir yetkisine bırakılan özel inceleme yöntemleri için 6. madde uygulanmaz. Ancak yargılamanın yenilenmesi başvurusu ya da olağanüstü inceleme talebi kabul edildiğinde 6. madde uygulama alanı bulacaktır.¹³

b. Mahkeme Hakkı

Mahkeme’ye erişim hakkı, geniş anlamda mahkeme hakkının bir yansımasıdır. Bu kapsamda mahkeme hakkı sadece Anayasa md.36’da düzenlenen adil yargılanma hakkı ile ilgili değildir. Buna göre mahkeme hakkı kapsamında üç unsurun bu hakkın içeriğini¹⁴ belirlemesi gerekir:

¹² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, s.28.

¹³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, s.28.

¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, s.31 vd.

Türk Anayasası bağlamında Mahkeme Hakkı, çeşitli maddelerde dağınık şekilde düzenlenmiştir.

Madde 40/2: Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

Madde 125/1-5: İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.

İdari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir.

Madde 138/son: Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

Madde 154/1: Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir.

Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Madde 155/1: Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir.

Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Madde 148: Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin ... ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

i. Mahkemeye Erişim Hakkı

Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve o uyuşmazlık hakkında etkili bir yargısal karar verilebilmesini mahkeme organından talep edebilmek anlamına gelmektedir.¹⁵ Bu tanımın doğal sonucu olarak, kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını etkisiz ve anlamsız hale getiren sınırlamaların, mahkeme kararının uygulanmayarak etkisizleştirilmesine yönelik sorunların mahkemeye erişim hakkını ihlal edeceği söylenebilir. AİHM'e göre mahkemeye erişim hakkı, adil yargılanma hakkının özünü oluşturmaktadır.¹⁶ Dolayısıyla mahkeme erişim hakkı sadece kurumsal olarak gidilebilecek bir mahkemenin varlığı ile sağlanmış olmaz, hak aramak ve uyuşmazlığı çözüme bağlamak mahkeme önüne gidebilme olanağının **gerçekten, fiilen ve etkili** bir biçimde sağlanmasını gerektirir.¹⁷

Örnek 1: Aleyhe Vekâlet Ücretinin Tazminat Miktarı ile Ölçülü Olmaması

ÖZKAN ŞEN BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2012/791)

Başvurucu, askerlik görevi sırasında meydana gelen mayın patlaması sonucunda yaralanması nedeniyle, ilgili idare hakkında açtığı tam yargı davası sonucunda, reddedilen maddi ve manevi tazminat miktarı üzerinden vekâlet ücreti belirlendiğini, buna ilişkin düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olduğunu iddia ederek iptalini ve hükmedilen tazminat miktarının yeniden değerlendirilmesini talep etmiştir.

52. Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelmektedir. **Kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hale getiren, bir başka ifadeyle mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamalar mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir.**

54. ... bir hukuki uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyan başvuru sahiplerinin, reddedilen dava konusu miktar üzerinden hesaplanan vekâlet ücretini karşı tarafa ödemeye mahkûm edilmeleri ihtimali veya olgusu, **belirli dava koşulları çerçevesinde mahkemeye başvurmalarını engelleme ya da mahkemeye başvurmalarını anlamsız kılma riski taşımaktadır.** Bu çerçevede, davanın özel koşulları çerçevesinde masrafların makullüğü ve orantılılığı, mahkemeye erişim hakkının asgari sınırını teşkil etmektedir.

¹⁵ Abdullah Çelik, ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ- Araştırma ve İçtihat Birimi (Ar-İç), Yazan: Dr. Abdullah Çelik, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2014, s.31.

¹⁶ Zubac/Hırvatistan [BD], §§ 76 ve devamı.

¹⁷ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, s.23.

58. Anayasa'nın 36. maddesinde, hak arama özgürlüğü için herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmemiş olmakla birlikte, bunun hiçbir şekilde sınırlandırılması mümkün olmayan mutlak bir hak olduğu söylenemez. Özel sınırlama nedeni öngörülmemiş hakların da hakkın doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunduğu kabul edilmektedir. Ayrıca hakkı düzenleyen maddede herhangi bir sınırlama nedenine yer verilmemiş olsa da, Anayasanın başka maddelerinde yer alan kurallara dayanarak bu hakların sınırlandırılması da mümkün olabilir. Dava açma hakkının kapsamına ve kullanım koşullarına ilişkin bir kısım düzenlemelerin hak arama özgürlüğünün doğasından kaynaklanan sınırları ortaya koyan ve hakkın norm alanını belirleyen kurallar olduğu açıktır. Ancak bu sınırlamalar Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan güvencelere aykırı olamaz (AYM, E.2010/83, K.2012/169, K.T. 1/11/2012). AİHM de mahkemeye erişim hakkının dayanağı olan Sözleşme'nin 6. maddesinde adil yargılanma hakkının sınırlandırılması rejimi düzenlenmemiş olmasına rağmen, bunun hiçbir surette mahkemeye erişim hakkının sınırlandırılmayacağı anlamını taşımadığını, hakkın niteliği gereği, mahkemeye erişim konusunda devletin bir takım sınırlama ve düzenlemeler yapmasının kaçınılmaz olduğunu kabul etmektedir. **Ancak, bu sınırlamaların hakkın özüne zarar vermeyecek nitelikte, meşru bir amaca dayalı ve kullanılan aracın sınırlama amacı ile orantılı olması, kamu yararının gerekleri ile bireyin hakları arasında kurulmaya çalışılan adil dengeyi bozacak şekilde birey aleyhine katlanılması zor külfetler yüklenmemiş olması gerekir** (bkz. Ashingdane/Birleşik Krallık, B. No: 8225/78, 28/5/1985, § 57).

Örnek 2: İdari Dava Açma Süresinin Katı ve Aşırı Şekilci Yorumlanması

MEHMET GASIR BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2019/8569)

Başvuru, maddi ve manevi tazminat istemine ilişkin tam yargı davasının süre aşımı gerekçesiyle reddedilmesinin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiği iddiasına ilişkindir.

14. Mahkeme kararının gerekçesinde özetle; Şırnak ili, Cizre ilçesinde 14/12/2015 tarihinde ilan edilen sokağa çıkma yasağı sürecinde başvurucunun oğlu B.G.'nin 11/2/2016 tarihinde hayatını kaybettiği, bölgede uygulanan sokağa çıkma yasağının 2/3/2016 tarihinden itibaren saat 05.00-19.30 arasında geçerli olmak üzere kaldırıldığı, başvuru tarafından 7/3/2017 tarihinde Bakanlık kaydına giren dilekçe ile tazminat talebinde bulunduğu, talebin Bakanlık tarafından Şırnak Valiliğine gönderilmesi üzerine Şırnak Valiliği Zarar Tespit Komisyonunca anılan talebin reddedildiği belirtilmiştir. Mahkeme, davanın 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 13. maddesi kapsamında maddi ve manevi tazminat ödenmesine karar verilmesi istemiyle 13/7/2017 tarihinde açıldığı, anılan Kanun hükmü uyarınca bölgedeki sokağa çıkma yasağının kısmen kaldırıldığı 2/3/2016 tarihinden itibaren bir yıl içinde davalı idareye tazminat başvurusunda bulunulması gerekirken bu süre geçirildikten sonra 7/3/2017 tarihinde Bakanlığa başvuruda bulunulduğunu belirterek süre aşımı nedeniyle davanın esasının incelenmesine olanak bulunmadığına karar vermiştir.

58. Mahkeme, başvuru konusundaki zararın kaynağından, zarar ile fiil arasındaki illiyet bağından haberdar olduğunun kabulünü haklı kılan nedenlerin varlığını ortaya koyan, somut vakianın koşullarına yönelik herhangi bir değerlendirmede ve tespitinde bulunmamıştır. Bu nedenle kategorik olarak sokağa çıkma yasağının son bulunduğu tarihin dava açma süresinin başlangıcına esas alınmasının yukarıda anılan ilkeler uyarınca mahkemeye erişim hakkına yönelik katı bir yorum olduğu değerlendirilmiştir. Bu yorumun başvuru üzerinde ağır bir yükü sebep olduğu, bu suretle başvuru katlanmak zorunda kaldığı külfetin hedeflenen meşru amaçlarla orantısız olduğu, dolayısıyla başvuru mahkemeye erişim hakkına yönelik müdahalenin ölçüsüz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

59. Açıklanan gerekçelerle başvuru Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

Örnek 3: Bozma kararından sonra ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle makul mahkemeye erişim hakkı ihlali

ZİYNET BENLİ BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2019/23977) Karar Tarihi: 15/2/2023

Başvuru; ıslah talebinin tahkikata devam edilmesine rağmen bozma kararından sonra ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının, yargılamanın uzun sürmesi nedeniyle de makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.

60. Sonuç olarak başvuruya konu yargılamada bozma kararından sonra bozma kararı uyarınca tahkikata yönelik işlemler yapılması nedeniyle tahkikat aşamasına dönüldüğü hâlde salt bozma kararından sonra ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle başvuru talebinin kabul edilmemesi suretiyle mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin kanuni dayanağının bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Varılan sonuca göre müdahalenin meşru bir amacının bulunup bulunmadığının veya ölçülü olup olmadığının değerlendirilmesine gerek görülmemiştir.

61. Açıklanan gerekçeyle Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

ii. Mahkeme Kararlarının Kesinleştirilmesi

Mahkeme hakkının bir diğeri bileşeni mahkeme kararlarının kesinleştirilmesi hakkıdır. Bu hak, mahkeme hakkının yalnızca mahkemeye erişmekle değil, erişilmiş olan mahkemeden uyuşmazlığı sonuca bağlayacak kesin bir yargı kararı elde edebilme imkanının talep edilebilmesiyle ilgilidir. Bir başka deyişle yalnızca dava açma hakkı ya da mahkemenin yargı yetkisinin tam olması yetmez, bir uyuşmazlığın mahkeme tarafından kesin olarak, bağlayıcı ve icra edilebilir niteliğe sahip bir kararla çözümlenmesini de içermektedir.¹⁸

Kesin hüküm, hukuki güvenlik ve hukuki kesinlik ilkeleriyle de doğrudan bağlantılıdır. Eğer “güçlü ve zorlayıcı nitelikteki koşullar” olmaksızın kesin hüküm olağanüstü kanun yolu ile bozuluyorsa, burada hem hukuki kesinlik ilkesi hem de hukuk devleti ilkesi zedelenir. AİHM içtihadı da bazı istisnai durumlarda “temel hataların düzeltilmesi” veya “adli hatanın düzeltilmesi” gerekçesiyle kesin hükmün bozulabileceğini ve istisnai olarak hukuki kesinlik ilkesinden sapılabileceğini ifade etse de bu sapmanın ilgili devlet tarafından amaç yönünden açıklanabiliyor olması gerekir.¹⁹

ÖRNEK 1: Kesin Nitelikteki Mahkeme Hükümünün İcra Edilebilirliğinin Yeni Bir Mahkeme Kararıyla Etkisiz Hâle Getirilmesi

Yürürlükteki mevzuata göre kesinleşmiş olan mahkeme kararının maddi hata denetimi adı altında yeniden delil değerlendirilmesi yapılarak hükmün esasını değiştirecek şekilde kanun yolu denetimine tabi kılınması mümkün değildir.

6100 sayılı Kanun'un 304. maddesine göre maddi hata düzeltim yoluyla ancak yazı ve hesap hataları ile diğer benzeri açık hatalar düzeltilebilir. Dolayısıyla maddi hata yoluyla hükmün ortadan kaldırılması ve uyuşmazlığın esasını tekrar karara bağlayacak şekilde yeniden değerlendirme yapılması mümkün değildir.

Yargıtay kararlarına göre de şeklî anlamda kesinleşen ve maddi anlamda da kesin hüküm gücüne ulaşan kararlarla ilgili yeniden delil değerlendirmesi yapılmak suretiyle maddi hata denetimi adı altında davanın tekrar kanun yolu denetimine tabi tutulması ve bu suretle kesin hükmün ortadan kaldırılması mümkün bulunmamaktadır.

¹⁸ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, s.36.

¹⁹ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, s.38.

Anayasa Mahkemesi kesinleşmiş mahkeme kararının yok hükmünde kabul edilerek icra edilmemesi meselesiyle ilgili olarak yaptığı değerlendirmede kesin ve bağlayıcı olan mahkeme kararının taraflardan biri açısından işlemsiz hâle getirilmesinin adil yargılanma hakkını zedeleyeceğini ancak her somut olayın koşullarında değerlendirileceği üzere uyulması beklenen kesin hükmün de hukukun temel esaslarına, hakkaniyet ve adalet ilkelerine aykırı verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Aksi durumda kesinleşmiş mahkeme kararlarının sürekli sorgulanarak hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleri zedelenecek, bireylerin hukuk sistemine olan güvenleri sarsılabilecektir.

Kaynak: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/adil-yargılanma-hakki-medeni-hak-ve-yukumlulukler/tum-liste/#baslik57>

Örnek 2: ŞENOL ÖZDEMİR BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2018/14133)

R.G. Tarih ve Sayı: 27/9/2023 - 32322

47. Anayasa Mahkemesi kesinleşmiş mahkeme kararının yok hükmünde kabul edilerek icra edilmemesi meselesiyle ilgili olarak yaptığı değerlendirmede kesin ve bağlayıcı olan mahkeme kararının taraflardan biri açısından işlemsiz hâle getirilmesinin adil yargılanma hakkını zedeleyeceğini ancak her somut olayın koşullarında değerlendirileceği üzere uyulması beklenen kesin hükmün de hukukun temel esaslarına, hakkaniyet ve adalet ilkelerine aykırı verilmemesi gerektiğini belirtmiştir (*Remzi Saldıray*, B. No: 2016/2377, 24/2/2021, § 44). Aksi durumda kesinleşmiş mahkeme kararlarının sürekli sorgulanarak hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleri zedelenecek, bireylerin hukuk sistemine olan güvenleri sarsılabilecektir (*Mustafa Altın*, § 64).

48. Bununla birlikte kesinleşmiş bir mahkeme kararına müdahaleyi gerekli kılan önemli ve zorlayıcı koşulların varlığının somut gerekçelerle ortaya konulması hâlinde, örneğin kararın hukukun temel ilkelerine açıkça aykırı verilmiş olması gibi hâllerde kesin hükme müdahale edilmesi için söz konusu istisnai koşulların uygulanabilmesine yönelik kanunla usule ilişkin müesseselerin oluşturulmasının da gerekli olduğu açıktır. Başka bir ifadeyle hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerinin bir gereği olarak kesin hükmün ortadan kaldırılmasının şartlarının ve usullerinin kanunda açıkça düzenlenmesi zorunludur. Bu bağlamda hangi süre içinde bu yola başvurulabileceği kanunda tereddüte mahal bırakmayacak bir şekilde gösterilmeli ve söz konusu süre, makulün ötesine geçmemelidir (*Mustafa Altın*, § 65).

iii. Mahkeme Kararlarının İcrası

Adil yargılanma hakkının tanınması için sadece mahkemeye erişim ve sonrasında uyuşmazlık konusunda kesin hüküm elde edebilme hakkı yeterli değildir. Son aşama olarak kesinleşmiş mahkeme kararının icrası aşaması da gerçekleştirilmelidir.

Kural olarak mahkeme kararlarının uygulanması, ilam zamanaşımı dolmadığı sürece, her zaman talep edilebilir.²⁰ Bu talebe rağmen mahkeme kararı hala uygulanmıyorsa, burada olumsuz kamu gücü işleminden kaynaklanan bir mütemadi ihlalden söz konusu olur.

Yargı kararlarının uygulanması mahkemeye erişim hakkının bir bileşenidir. Başvurucu, uygulanmayan mahkeme kararına yönelik olarak kararın uygulanması talebiyle makul bir süre içinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilir.

Başvurucunun talebinden vazgeçtiği ya da başvurusu hakkında özensiz olduğu, başvuruyu takipsiz bıraktığı anlaşılmadıkça başvurular süresinde yapılmış sayılır. Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi ve başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığı bu çerçevede değerlendirilir.²¹

Anayasa'nın 36. ve 138. maddeleri uyarınca **yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır**. Bu hükümden **mahkeme kararlarına uyma ve bu kararları değiştirmeksizin yerine getirme hususunda yasama ve yürütme organları ile idare lehine herhangi bir istisnaya yer verilmemiştir**. Yargı kararlarının ilgili kamu makamlarınca zamanında yerine getirilmediği bir devlette, bireylerin yargı kararıyla kendilerine sağlanan hak ve özgürlükleri tam anlamıyla kullanabilmeleri mümkün olmaz. Dolayısıyla devlet, yargı kararlarının zamanında icra edilmesini sağlayarak bireyler aleyhine oluşabilecek hak kayıplarını engellemekle ve bu yolla bireylerin kamu otoriteleri ile hukuk sistemine olan güven ve saygılarını korumakla yükümlüdür. Bu sebeple Anayasa'nın 2. maddesinde öngörülen hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak bireylerin kamu otoritesi ile hukuk sistemine olan güven ve saygılarını koruma adına vazgeçilemez bir görev ifa eden yargı kararlarının zamanında icra edilmeyerek sonuçsuz bırakılması kabul edilemez.

Kesinleşmiş mahkeme kararlarının makul sürede uygulanmaması ya da icra edilmemesi adil yargılanma hakkının ihlali niteliğindedir.

Kaynak: Anayasa Mahkemesi'nden alıntıdır: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/adil-yargilanma-hakki-medeni-hak-ve-yukumlulukler/tum-liste/#baslik1>

²⁰ Abdullah Çelik, ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ- Araştırma ve İçtihat Birimi (Ar-İç), Yazan: Dr. Abdullah Çelik, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2014, s.48-49.

²¹ Abdullah Çelik, ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ- Araştırma ve İçtihat Birimi (Ar-İç), Yazan: Dr. Abdullah Çelik, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2014, s. 49.

Mahkeme kararlarının uygulanması yargılamayı tamamlayan ve yargılamanın sonuç doğurmasını sağlayan bir unsurdur. Karar uygulanmazsa yargılamanın da bir anlamı olmayacaktır. Bu nedenle yargı kararlarının uygulanması mahkeme hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Buna göre yargılama sonucunda mahkemenin bir karar vermiş olması yeterli değildir, ayrıca bu kararın etkili bir şekilde uygulanması da gerekir. Hukuk sisteminde, nihai mahkeme kararlarını taraflardan birinin aleyhine sonuç doğuracak şekilde uygulanamaz hâle getiren düzenlemeler bulunması veya mahkeme kararlarının icrasının herhangi bir şekilde engellenmesi hâllerinde mahkeme hakkı da anlamını yitirecektir.

Kaynak: Anayasa Mahkemesi'nden alıntıdır: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/adil-yargilanma-hakki-medeni-hak-ve-yukumlulukler/tum-liste/#baslik1>

Örnek: Yargı Kararının İcra Edilmemesi/Geç İcra Edilmesi

SÜLEYMAN KOÇLAR BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2017/16996)

Karar Tarihi: 29/9/2020

1. Başvuru, yargı kararının icra edilmemesi nedeniyle mülkiyet ve mahkemeye erişim haklarının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.
28. Mahkeme hakkı, bir mahkeme kararı vasıtasıyla yalnızca hak sahipliğinin tanınmasını güvence altına alan teorik bir hak değildir; aynı zamanda kararın icra edileceğine dair meşru bir beklentiyi de içerir. Davacıların etkili bir şekilde korunması ve evvelki hukuki durumun yeniden tesis edilmesi, idari yetkililerin bağlayıcı bir hükme riayet etme yükümlülüğünü zorunlu kılmaktadır (Apostol/Gürcistan, B. No: 40765/02, 28/11/2016, § 54).
62. Somut olayda da bu ilkelerden ayrılmayı gerektiren bir durum bulunmamaktadır. Mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna varılan kısımda yapılan değerlendirmeler esas alındığında başvurucu lehine olan nihai ve kesinleşmiş nitelikteki yargı kararının uygulanmaması nedeniyle aynı zamanda mahkemeye erişim hakkının da ihlaline yol açılmıştır.

c. Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme Hakkı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin temelinde yer alan hukukun üstünlüğü ilkesi, adil yargılanma hakkı bağlamında bir yargı yerinin “yasayla kurulmuş olma” kriterini taşımasını gerektirir. Aksi halde mahkemelerin uyuşmazlık konusunda kesin hüküm verebilme ve uyuşmazlıkları kamu gücü adına nihayete erdirme bağlamında gerekli meşruiyetten yoksun olacağı söylenebilir. Bu bağlamda “yasayla kurulmuş olma”, yalnızca bir “yargı yerinin” varlığının yasal dayanağıyla ilgili değildir, aynı zamanda mahkemenin, kendisini düzenleyen özel kurallara uymasını da gerektirir.²² Yasa, mahkemenin hem kuruluşunu hem işleyişini düzenleyen bir dayanaktır. Bu açıdan bir mahkemenin yasallığı, aynı zamanda oluşumunu da kapsamalıdır.

Anayasa'nın “kanuni hakim güvencesi” başlığını taşıyan 37. Maddesi de “*hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir mahkeme önüne çıkarılamaz*”, “*bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz*” hükümlerine yer vererek yargılamayı yapan mahkemenin yasayla kurulması gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Bu durumda kanuni hâkim güvencesine Anayasa'nın temel hak ve ödevleri düzenleyen ikinci kısmında yer verildiğini de göz önünde bulundurarak, kişilerin bu konuda bireysel başvuru yaparken 37. Maddeye de dayanmalarının mümkün olduğu yorumu yapılmaktadır.²³

Sözleşmede yer verilen “mahkeme” kavramı özerk bir kavramdır. Dolayısıyla ilgili karar organının bazı özelliklere sahip bulunması, iç hukukta mahkeme olarak değerlendirilmese de, Sözleşme organları tarafından mahkeme olarak değerlendirilmesine neden olabilmektedir.

i. Yasayla Kurulmuş Bağımsız Mahkeme

Adil yargılanma hakkı kapsamında etkili bir başvurudan bahsedebilmek için sadece yasayla kurulmuş bir mahkeme yetmez. Ayrıca bu mahkemelerin “bağımsızlığı ve tarafsızlığı” da sağlanmalıdır. Bu minvalde ilk vurgulanması gereken husus, bağımsızlık ve tarafsızlığın birbirinden farklı unsurlar oluşudur.

Mahkemelerin bağımsızlığından genel olarak hâkimlerin bağımsızlığı anlaşılır ve hakimlerin bağımsızlığı, mahkemelerin de bağımsızlığı olarak kabul edilir. Burada vurgulanması gereken

²² Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng, Parag.187 vd.

²³ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, s.74.

bir husus hâkimlerin bağımsızlığının onlara tanınan bir ayrıcalık olarak görülmemesi gerektiğidir. Çünkü bağımsızlık, hakimlerin her türlü *etki, baskı, yönlendirme ve kuşkudan uzak olarak* adaleti sağlayacaklarına yönelik güven ve inancın tesis edilmesi amacını taşır.²⁴ Unutulmamalıdır ki demokratik bir toplumda, hâkim bağımsızlığı yalnızca yürütme organına karşı değil, devlet teşkilatı altındaki tüm kişi, kurum ve kuruluşlara da karşıdır. Yargı bağımsızlığı ayrıca adli atama sürecinin bütünlüğünün güvence altına alınması ile de yakından bağlantılıdır. Bu yüzden de yargı bağımsızlığı ve mahkemelerin ve hakimlerin bağımsızlığını korumakla sorumlu organın özerkliği arasında açık bir bağlantı vardır.²⁵

Bağımsızlık, herhangi bir kişi, kurum veya organdan emir almamak, yasamanın, yürütmenin ve diğer dış unsurların etki alanının dışında olmak, baskı altında olmamak ile davanın taraflarının da etkisinde kalmamak şeklinde iki yönlüdür.

ii. Tarafsız Mahkeme

Tarafsızlık, mahkeme nezdinde davanın gidişatını ve çözümünü etkileyecek şekilde önyargı, tarafgirlik, menfaat ya da çıkar çatışması unsurlarına sahip olunmaması ve *davanın tarafları karşısında ve onların leh ve aleyhlerinde bir düşünce veya menfaate sahip olunmamasını*²⁶ ifade eder.

Tarafsızlık öznel ve nesnel olmak üzere iki boyutludur. Hem hakimin birey olarak, mevcut davadaki kişisel tarafsızlığını gerektirir hem de kurum olarak mahkemenin bıraktığı intiba ve izlenimin dikkate alınması gerekir. Yargıcın hem vicdanen hem de görünüş itibariyle tarafsız olması gerekmektedir.

AİHM içtihadına göre "bağımsızlık" ve "tarafsızlık" kavramları birbirleriyle yakından bağlantılıdır ve koşullara bağlı olarak birlikte incelenmeleri gerekebilir.²⁷ Bu iki kavram maddesi anlamında "kanunla kurulmuş mahkeme" kavramıyla da etkileşim halindedir.²⁸

²⁴ Abdullah Çelik, ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ- Araştırma ve İctihat Birimi (Ar-İç), Yazan: Dr. Abdullah Çelik, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2014, s. 54.

²⁵ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng, s.64.

²⁶ Abdullah Çelik, ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ- Araştırma ve İctihat Birimi (Ar-İç), Yazan: Dr. Abdullah Çelik, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2014, s. 56.

²⁷ Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz [BD], 2018, §§ 150 ve 152; ayrıca bkz. yakın ilişkileri bakımından, §§ 153-156; Denisov/Ukrayna [BD], 2018, §§ 61-64

²⁸ Guðmundur Andri Ástráðsson / İzlanda [BD], 2020, §§ 218 ve devamı, §§ 231 ve devamı. 15 ve ayrıca § 295.

Ayrıca, "bağımsızlık", tarafsız karar verme için gerekli olan kişisel ve kurumsal bağımsızlığa da atıfta bulunur ve bu nedenle tarafsızlığın bir ön koşulu sayılır.²⁹ "Bağımsızlık" terimi hem bir hâkimin ahlaki bütünlük meselesi olarak dış baskılardan etkilenmemesini ifade eden bir ruh halini hem de hem bir hâkimin atanmasının ilk aşamasında hem de görevlerini yerine getirirken diğer Devlet güçlerinin aşırı etkisine ve/veya sınırsız takdir yetkisine karşı güvenceler sağlaması gereken bir dizi kurumsal ve işlevsel düzenlemeyi gerektirir.³⁰ Bunlar hem hâkimlerin bağımsızlıklarını sağlayacak şekilde atanabilecekleri bir prosedürün varlığıdır, hem de liyakate dayalı seçim kriterlerini içerir.

ÖRNEK: Tarafsız ve Bağımsız Bir Mahkemede Yargılanma Hakkı

GENEL KURUL

ÇETİN DOĞAN BAŞVURUSU (3)

(Başvuru Numarası: 2021/30714)

Karar Tarihi: 15/2/2023

R.G. Tarih ve Sayı: 3/5/2023

Başvuru; suç oluşturmayan bir eylemden dolayı cezalandırılma nedeniyle suçta ve cezada kanunilik ilkesinin, hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin mahkûmiyete esas alınması nedeniyle hakkaniyete uygun yargılanma hakkının, **yargılamanın Yüce Divanda yapılmaması nedeniyle kanuni hâkim güvencesinin, daha önce kovuşturmaya yer olmadığına karar verilen eylemle ilgili yeniden yargılama yapılması nedeniyle aynı fiilden dolayı birden fazla yargılanmama veya cezalandırılmama ilkesinin, bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkının**, kararlarda yeterli gerekçe bulunmaması nedeniyle gerekçeli karar hakkının, delil toplanması ve incelenmesi taleplerinin kabul edilmemesi nedeniyle silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri ile adil yargılanma hakkının diğer bazı güvencelerinin ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.

232. Bir mahkemenin bağımsızlığının belirlenmesinde üyelerinin atanma şekli ve görev süreleri, hâkimlik teminatı ve bağımsız oldukları yönündeki görünümleri önem arz etmektedir. Mahkemenin tarafsızlığı ise uyuşmazlığın çözümünü etkileyecek bir ön yargı, tarafgirlik, menfaate sahip olunmaması ile tarafların leh ve aleyhlerinde bir düşünceye sahip olunmamasını ifade eder. Tarafsızlığın öznel ve nesnel olmak üzere iki boyutu bulunmakta olup bu kapsamda hâkimin birey olarak mevcut davadaki kişisel tarafsızlığının yanı sıra kurum olarak mahkemenin kişide bıraktığı izlenimin de dikkate alınması gerekmektedir (Hikmet Kopar ve diğerleri [GK], B. No: 2014/14061, 8/4/2015, §§ 109, 110).

²⁹ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng , s.64

³⁰ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng , s.64, 65.

d. Adil Yargılanma Hakkının Usulüne İlişkin Haklar

i. Çelişmeli Yargılama İlkesi ve Silahların Eşitliği

Çekişmeli yargılama ilkesi, adil yargılanma kavramının temelini teşkil eder.³¹ Çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri bir madalyonun iki yüzü gibi görülür ve yakından bağlantılıdır.³² Çekişmeli yargılama hakkı ve mahkemeye erişim hakkı gereğince, yargılamanın tarafları davalarını uygun koşullarda ifade etmeli ve menfaatlerini korumalıdır.

Çekişmeli yargılama hakkı, ilke olarak, bir ceza veya hukuk davasının taraflarının, mahkemenin kararını etkilemek amacıyla, sunulan tüm deliller veya yapılan gözlemler hakkında bilgi sahibi olma ve yorum yapma fırsatı anlamına gelmektedir.³³

Bu güvence, yargılamanın tarafları tarafından sunulan görüşlerle sınırlı olmayıp, mahkeme kararıyla elde edilen delil ve görüşler de dâhil olmak üzere uygulanmalıdır. Bu gereklilik anayasa mahkemesi önünde de uygulanır.

Çekişmeli yargılama hakkı, yargılamanın tatmin edici koşullarda sürdürülmesini gerektirir. Bu durumda yargılamanın taraflarından biri, mahkeme önündeki delilleri tanıma imkânıyla beraber, bu delillerin varlığı, içeriği ve gerçekliği hakkında uygun bir biçimde ve uygun bir süre içerisinde yorum yapma imkânına sahip olmalıdır.³⁴

"Silahların eşitliği" ilkesi ise daha geniş bir kavram olan adil yargılamanın doğasında vardır ve çekişmeli yargılama ilkesiyle yakından bağlantılıdır.³⁵ Silahların eşitliği ilkesi taraflar arasında "adil bir denge" kurulmasını gerektirir ve ilke olarak hem ceza davaları hem hukuk davaları için geçerlidir. En geniş anlamıyla silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi olması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeden iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir.³⁶ Ancak başvurucunun silahların eşitliği ilkesinin ihlal edildiğine

³¹ Janáček/Çek Cumhuriyeti, 2023, § 46.

³² Regner/Çek Cumhuriyeti [BD], 2017, § 146

³³ Kress / Fransa [BD], 2001, §§ 65 ve 74; Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), Parag. 408, 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng

³⁴ Krčmář ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti, 2000, § 42.

³⁵ Regner/Çek Cumhuriyeti [BD], 2017, § 146.

³⁶ Abdullah Çelik, ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ- Araştırma ve İçtihat Birimi (Ar-İç), Yazan: Dr. Abdullah Çelik, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2014, s.112.

ilişkin iddiasının ciddiye alınması için bu iddianın temellendirilmesi oldukça önemlidir, aksi halde mahkeme iddiayı açıkça dayanaktan yoksun bulacaktır.

Silahların eşitliği ilkesi hakkaniyete uygun yargılama yükümlülüğünün bir gereğidir. Bu kapsamda medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin yargılama (md 6/1) ile suç isnadının karara bağlandığı davalarla hakkaniyete uygun yargılanma yükümlülüğü aynı değildir. Çünkü suç isnadına ilişkin yargılamalara dair AİHS’de özel düzenlemeler (md 6/2 ve 3) söz konusuysen, medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin davalar için bu tür düzenlemeler yoktur.

Ancak silahların eşitliği ilkesi gereği, medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin yargılamalarda da davanın tarafları tanık dinletmek konusunda eşit imkanlara sahip olmalıdırlar.³⁷ Bu durumda başvuruçunun davasının temelini oluşturan bir iddiasını destekleyen tanığın dinlenmesi talebinin mahkeme tarafından yerine getirilmemesi silahların eşitliği ilkesine aykırılık oluşturacaktır.³⁸ AİHM’in medeni hak ve yükümlülüklerle suç isnadına ilişkin yargılamalar açısından silahların eşitliği ilkesi nezdinde yaptığı değerlendirme bu açıdan önemlidir. Mahkeme rolleri ve amaçları açıkça farklı olduğu için, Cumhuriyet savcısının temyiz olanaklarını sınırlamadan, diğer tarafın temyiz olanaklarını sınırlayan bir hükmün silahların eşitliği ilkesinin ihlali olmadığı yönünde karar vermiştir.³⁹ AİHM’e göre savcılık makamları ile özel bir şahsın karşı karşıya geldiği davalar bakımından, savcılık makamları hukuki düzenin korunması için haklı olarak ayrıcalıklı bir konuma sahip olabilirler. Ancak bu durum, hukuk davalarına taraf olan bir kişinin savcılık makamları karşısında haksız bir dezavantaja maruz kalmasına neden olmamalıdır.⁴⁰

Tüm bunları göz önünde bulundurarak silahların eşitliği ilkesinin önemli bir kriteri, davanın karşı tarafı karşısında nitelikli bir dezavantajın oluşup oluşmadığıdır. Bu durumda teknik ve usule ilişkin bazı kurallar davanın bir tarafına, davanın diğer tarafı nezdinde bir avantaj sağlıyorsa, silahların eşitliği ilkesi açısından ihlal söz konusu olacaktır.

³⁷ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, s.121.

³⁸ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, s.121.

³⁹ Berger / Fransa, 2002, § 38

⁴⁰ Stankiewicz/Polonya, 2006, §§ 68-69.

Örnek: SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ VE ÇELİŞMELİ YARGILAMA İHLALİ İDDİASININ AÇIKÇA DAYANAKTAN YOKSUN BULUNMASI

AHMET ÇÖREKÇİ BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2021/30753) Karar Tarihi: 26/1/2022

1. Başvuru; yargılamanın Yüce Divanda yapılmaması nedeniyle kanuni hâkim ilkesinin, suç oluşturmadığı ileri sürülen bir eylemden dolayı mahkûmiyet kararı verilmesi nedeniyle suçta ve cezada kanunilik ilkesinin, kanun yolu aşamasında duruşma yapılmaması nedeniyle aleni 772Ahmet Çörekçi [GK], B. No: 2021/30753, 26/1/2023 yargılanma hakkının, **delil toplanması taleplerinin kabul edilmemesi nedeniyle silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin** ve adil yargılanma hakkının diğer bazı güvencelerinin ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.

145. Buna karşın başvuru, şikâyete konu belgenin delil olarak kabul edildiği sonucuna hangi gerekçe ile vardığına, araştırma taleplerini ne zaman ve ne şekilde ortaya koyduğuna ve taleplerinin hangi gerekçeyle reddedildiğine ilişkin herhangi bir açıklama yapmamış; **yalnızca delil olarak kabul edilen belgenin araştırılması taleplerinin reddedildiğini ifade etmiştir**. Öte yandan başvuru mahkûmiyetine dair kararın gerekçesi incelendiğinde anılan belgeye dayanılmadığı tespit edilmiştir (bkz. § 53). 146. Sonuç olarak başvuru, şikâyetlerine konu temel olay ve olgular ile bireysel başvuruya konu ettiği ve temel hak ve özgürlüklerden hangisinin hangi nedenle ihlal edildiğini açıklamak yönündeki yükümlülüğünü yerine getirmemiş; bu bağlamda ileri sürdüğü ihlal iddialarını temellendirememiştir. 147. Açıklanan gerekçelerle başvurunun bu kısmının açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.

ii. Hukuki Dinlenilme ve Aleniyet

Adil yargılanma hakkının unsurlarından olan çelişmeli yargılama ilkesinin gerektirdiği bir diğer ilke de tarafların dava malzemesi hakkında bilgi sahibi olma ve yorum yapma hakkı kadar, tarafların yargılamanın bütününe aktif olarak katılabilmesi haklarıdır. Bu da tarafların, mahkemece tarafların dinlenilmesi, delillere karşı çıkma imkânına sahip olması, yargılama faaliyetinin hakkaniyete uygun yürütülmesini gerektirir.

Sözleşme'nin 6. maddesinde belirtilen unsurlardan biri de aleni yargılanma hakkıdır. Bu hak davanın aleni yani açık bir duruşma ile görülmesinin yanı sıra mahkeme kararının da aleni olarak açıklanması gerekliliğini ifade eder. Anayasa'nın 36. maddesinde açıkça aleni yargılanma hakkından söz edilmemektedir ancak duruşmaların herkese açık olduğunu belirten Anayasa'nın 141. maddesi de bu güvenceyi sağlamaktadır.

Ancak hükmün aleni olması mahkeme kararlarının mutlaka açık duruşmada tefhim edilmesi anlamında değildir, ilgililerin bilgi edinmesi amacıyla kararın yayınlanması veya mahkeme kalemine bırakılması da, adil yargılanma hakkının değerlendirilmesinde yargılamanın bütünü dikkate alındığı için aleniyet ilkesi açısından yeterli görülebilir.⁴¹

AİHM kavrayışında da ilke olarak, davacıların aleni duruşma hakkı vardır. Bu ilkenin nedeni davanın taraflarını, adaletin ve yargılamanın kamu denetimi olmadan ve gizli bir şekilde yürütülmesinin yaratacağı risklere karşı korur.⁴² Aleni duruşma, adalet yönetimini görünür kılmak suretiyle, 6 § 1 maddesinin amacına, yani adil yargılanmaya ulaşılmasına katkıda bulunur.

---

⁴¹ Abdullah Çelik, ADİL YARGILANMA HAKKI REHBERİ- Araştırma ve İçtihat Birimi (Ar-İç), Yazan: Dr. Abdullah Çelik, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2014, s.145.

⁴² Straume/Letonya, 2022, §§ 124-125

ÖRNEK: ALENİ YARGILANMA HAKKI

Cevat Temel Özkaynak [GK], B. No: 2021/32082, 26/1/2023

140. Başvurucu, taleplerinin bulunmasına rağmen istinaf ve temyiz incelemelerinin duruşmasız yapılması nedeniyle sözlü yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

141. Anayasa Mahkemesi, olayların başvuru tarafından yapılan hukuki nitelendirmesi ile bağlı olmayıp olay ve olguların hukuki tavsifini kendisi takdir eder (Tahir Canan, § 16). Başvurucunun açıklanan iddiası aleni yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmiştir.

142. Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının temel unsurlarından biri de Anayasa'nın 141. maddesinde düzenlenen, yargılamanın açık ve duruşmalı yapılması ilkesidir. İlk derece mahkemeleri önünde duruşmalı yargılama yapıp karar verildikten sonra kanun yolu incelemesinin duruşmasız yapılması hâlinde adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olmaz (Nevruz Bozkurt, B. No: 2013/664, 17/9/2013, § 32; Feyyaz Bayram, B. No: 2014/7822, 16/11/2016, § 84-86).

143. Somut olayda başvuru, ilk derece mahkemesinde duruşmalı olarak yargılanmıştır. Bundan dolayı istinaf ve temyiz incelemesi sırasında ayrıca duruşma yapılmamasında aleni yargılama hakkına yönelik bir ihlal bulunmadığının açık olduğu anlaşılmıştır.

iii. Ceza Yargılamasında Adil Yargılanmaya Özgü Nitelikler

AİHS md. 6 § 3'te belirtilen özel güvenceler, ceza davalarında ortaya çıkan tipik usuli durumlara ilişkin olarak adil yargılanma kavramının içeriğini doldurmaktadır, ancak bunların özünde yatan amaç her zaman ceza yargılamasının bir bütün olarak adil olmasını sağlamak ya da sağlanmasına katkıda bulunmaktır. Bu nedenle, 6 § 3 maddesinde yer alan güvenceler kendi başlarına bir amaç olarak değil yargılamanın genel bağlamındaki işleviyle değerlendirilmelidir.⁴³ Bu yüzden kolluk tarafından tuzağa düşürülme hakkı, susma ve kendini suçlamama hakkı, bariz bir adil yargılanma hakkı ihlâli ile yüz yüze gelebileceği bir ülkeye iade veya sınır dışı edilmeme hakkı gibi türev haklar ceza yargılamasına özgü adil yargılanma hakkı güvencelerinden sayılır.⁴⁴

e. Mahkeme Kararının Niteliğine Yönelik Haklar

i. Gerekçeli Karar Hakkı

Adil yargılanma hakkı kapsamındaki güvenceler, mahkemelerin kararları için de göz önünde bulundurulması gereken güvencelerdir. Bunlardan en önemlisi mahkemelerin yeterli gerekçe gösterme yükümlülüğüdür.⁴⁵ Gerekçeli karar, taraflara davalarının gerçekten dinlendiğini, hukuki dinlenilme hakkının gerçekleştiğini ve hakkaniyete uygun bir yargılama yapıldığını gösterir ve böylece hukuki güvenlik ilkesine katkıda bulunur.⁴⁶ Bu açıdan bir ulusal mahkemenin önemli hukuki argümanları ele almadan karar vermesi veya kararı için gerekçe göstermemesi "keyfilik" oluşturur.⁴⁷

Bir yerel mahkeme, argümanlarını seçerken ve delilleri kabul ederken belirli bir takdir yetkisine elbette sahiptir ancak her halükârda kararlarına gerekçe göstermekte yükümlüdür.⁴⁸ Bu

⁴³ Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal limb), Parag.408. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_eng

⁴⁴ Dovydas Vitkauskas - Grigoriy Dikov, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, Uygulamacılar İçin El Kitabı, Dovydas Vitkauskas tarafından hazırlanan 2. Baskı, Çev. Serkan Cengiz, s.88.

⁴⁵ H. / Belçika, 1987, § 53, Zayidov / Azerbaycan (no. 2), 2022, § 91.

⁴⁶ Magnin / Fransa (dec.), 2012, § 29.

⁴⁷ Aykhan Akhundov/Azerbaycan, 2023, §§ 105 ve devamı.

⁴⁸ Suominen / Finlandiya, 2003, § 36; Carmel Saliba / Malta, 2016, §§ 73 ve 79

gerekçeler, tarafların mevcut temyiz haklarını da etkili bir biçimde kullanmalarını sağlar.⁴⁹ Gerekçeli karar hakkı her argümana ayrıntılı bir cevap verilmesi anlamına gelmemektedir.

ÖRNEK: GEREKÇELİ KARAR HAKKI

Cevat Temel Özkaynak [GK], B. No: 2021/32082, 26/1/2023

148. Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında da "Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır." denilerek mahkemelere kararlarını gerekçeli yazma yükümlülüğü yüklenmiştir. Anayasa'nın bütünlüğü ilkesi gereği anılan Anayasa kuralı da gerekçeli karar hakkının değerlendirilmesinde gözönünde bulundurulmalıdır (Abdullah Topçu, § 76).

149. Gerekçeli karar hakkı, kişilerin adil bir şekilde yargılanmalarını sağlamayı ve denetlemeyi amaçlamaktadır. Bu hak, tarafların muhakeme sırasında ileri sürdükleri iddiaların kurallara uygun biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve demokratik bir toplumda kendi adlarına verilen yargı kararlarının sebeplerini toplumun öğrenmesinin sağlanması için de gereklidir (Sencer Başat ve diğerleri [GK], B. No: 2013/7800, 18/6/2014, §§ 31, 34).

150. Gerekçeli karar hakkı, yargılamada ileri sürülen tüm iddialara ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi gerektiği şeklinde anlaşılabilir. Bu nedenle gerekçe gösterme zorunluluğunun kapsamı kararın niteliğine göre değişebilir (Mehmet Yavuz, B. No: 2013/2995, 20/2/2014, § 51). Kanun yolu incelemesi yapan mercinin yargılamayı yapan mahkemeye aynı sonuca ulaşması ve bunu aynı gerekçeyi kullanarak veya atıfla kararına yansıtması kararın gerekçelendirilmiş olması bakımından yeterlidir (Yasemin Ekşi, B. No: 2013/5486, 4/12/2013, § 57).

⁴⁹ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), Parag. 450, 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng

ii. Delilin Güvenilirlik ve Hukukiliğine Yönelik Haklar

AİHS sistemi delillere ilişkin kurallar koymamaktadır çünkü delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi öncelikle ulusal hukukun konusudur. Bu husus, delillerin ispat değeri ve ispat yükü için de geçerlidir.⁵⁰ Bu benzer bir şekilde hukuki karineler için de önemlidir. AİHM karineleri ilke olarak yasaklamamaktadır; ancak bireylere etkili yargısal güvenceler sağlanmalıdır.⁵¹

AİHM ayrıca, hukuki kesinlik ilkesinin, eldeki davada da ortaya çıkan bir sorunla ilgili olarak bir mahkemenin önceki bir davada yaptığı değerlendirmeye güvenen bir tarafın, mahkemenin önceki kararından ayrılmak için geçerli bir neden olmadıkça, mahkemenin önceki kararını takip etmesini meşru olarak bekleyebileceği anlamına geldiğini kabul etmiştir.⁵² Bir başka ifadeyle, Mahkeme'nin Sözleşme kapsamındaki görevi, delillerin toplanma şekli de dâhil olmak üzere, yargılamaların bir bütün olarak adil olup olmadığını tespit etmektir.

Adil yargılanma hakkının unsurlarından olan çelişmeli yargılama ilkesi taraflara dava dosyası hakkında bilgi sahibi olma ve yorum yapma hakkını tanır ve yargılamanın bütününe aktif katılımı sağlar. Bu yüzden mahkemece tarafların dinlenilmemesi, taraflara delillere karşı çıkma imkânı verilmemesi, yargılama faaliyetinin hakkaniyete aykırı hâle gelmesine neden olur. Dolayısıyla özellikle ceza davalarında mahkemenin kararını etkilemek amacıyla dosyaya sunulan görüş ve delillerden sanığın haberdar olmasına ve bunlara karşı etkili bir şekilde karşı çıkmasına fırsat verilmesi gerekir.

Çelişmeli yargılamanın amacı sadece dosyaya görüş ve talebin girmesi değil, o görüş ve talebin dinlenilmesi ve dikkate alınmasıdır. Dolayısıyla çelişmeli yargılama ilkesi, sanığın aleyhindeki delillerin çelişmeli bir usul ile mahkemeye sunulmasını ve sadece tanıkların değil diğer delillerin de tartışılmasını gerektirir. Bunun gerektirdiği bir türev hak da başvuruçuların delilin davayla ilgisini ve ağırlığını değerlendirerek güvenilirliği hususundaki iddia ve itirazlarını dile getirebilmesidir.⁵³

⁵⁰ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), Parag. 421, 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng

⁵¹ Lady S.R.L. / Moldova Cumhuriyeti, 2018, § 27

⁵² Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), Parag. 421, 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng Siegle/Romanya, 2013, §§ 38-39 ve Rozalia Avram/Romanya, 2014, §§ 42-43

⁵³ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/adil-yargılanma-hakki-suc-isnadi/tum-liste/#baslik5>

Bu güvencelere yer veren somut yasal düzenlemeler, Örneğin 5271 sayılı Kanun'un 209. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ifade edilen delil olarak kullanılacak belgelerin duruşmada okunması, bir belge veya yazının delil olarak kullanılabilmesinin duruşmada okunmasına bağlı olduğu; 215. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, herhangi bir belgenin okunmasından sonra ilgililerden diyeceklerinin sorulması; 217. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ise hâkimin kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabileceği öngörülmüştür. Çelişmeli yargılama ilkesinin somut görünümünden olan bu düzenlemelere göre, sözgelimi, sanığın telefon konuşmalarının dinlenmesi ve kayda alınması konusunda verilmiş bir karar varsa getirtilip telefon konuşmalarına ilişkin çözüm tutanakları ile birlikte duruşmada okunması ve ilgililerden diyeceklerinin sorulması gereklidir.⁵⁴

---

⁵⁴ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/adil-yargilanma-hakki-suc-isnadi/tum-liste/#baslik5>

Örnek: Delillerin Gerçekliğine ve Güvenilirliğine Yönelik İtirazların İleri Sürülmesine Fırsat Verilmesi

MURAT ERGAN BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2020/2395) Karar Tarihi: 1/2/2023 R.G. Tarih ve Sayı: 21/3/2023-32139

Başvuru, alkollü araç kullandığı iddiasıyla uygulanan idari yaptırım kararının iptali için yaptığı başvuruda başvurucunun usule ilişkin imkânlar noktasında dezavantajlı duruma düşürülmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

17. Belirli bir davaya ilişkin olarak delilleri değerlendirme ve gösterilen delilin davayla ilgili olup olmadığına karar verme yetkisi kural olarak yargılamayı yürüten mahkemeye aittir. Bu konuda değerlendirme yapmak Anayasa Mahkemesinin görevi değildir. Bununla birlikte yargılamanın adil yargılama hakkı kapsamındaki silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine gerektiği ölçüde riayet edilip edilmediği Anayasa Mahkemesinin denetim yetkisi kapsamındadır. Anılan ilkeler kapsamında yapılacak incelemede, delillere ilişkin olarak iddia ve savunma makamı arasında oluşturulan dengesizlik iddialarının da yargılamanın bütünü ışığında değerlendirilmesi gerekir. Özellikle sanığın kendisinin elde etme olanağı bulunmayan delillerin savunmaya aksini ortaya koyma hususunda yargı makamı makul imkânların sunulması gerekir (Murat Polat ve Sebahattin Ünlü, B. No: 2014/13254, 7/11/2019, § 46).

18. Somut olayda alkolmetrenin yanlış ölçüm yaptığını ileri süren başvurucu, Hastaneye müracaat ederek alkol testi yaptırmak istemiştir. Başvurucunun bu talebi Valiliğin genelgesi gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. Halbuki başvurucunun toplatılmasını talep ettiği delil ancak devlet yardımıyla elde edilebilecek niteliktedir. Somut olayda ise başvurucunun toplanmasını talep ettiği delil, Valiliğin genelgesiyle engellenmiştir. Dolayısıyla başvurucuya kendisinin elde etme olanağı bulamadığı delilin aksini ortaya koyma hususunda makul imkânlar sunulmamıştır. Sonuç olarak başvurucu, usule ilişkin imkânlar noktasında dezavantajlı bir konuma düşürülmüş; yargılamada silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri ihlal edilmiştir.

iii. Ulusal Mahkeme İçtihatlarının Tutarsızlığı

Adil yargılanma ilkesinin bir gereği de hukuki güvenlik ilkesiyle beraber tarafların bir mahkemenin benzer bir konuda vermiş olduğu kararının yaratmış olduğu içtihadı yönelik meşru beklentilerinin korunmasıdır. İçtihadındaki ani, hızlı, gerekçesiz ve tutarsız değişiklikler hukuki belirlilik ve meşru beklentilerin korunması gerekliliğini zedeleyebilir. İçtihadın geliştirilmesi ve değiştirilmesi kendi başına, adaletin düzgün bir şekilde yerine getirilmesine aykırı değildir⁵⁵ ve hatta dinamik ve evrimsel bir yaklaşımın sürdürülmemesi, reform veya gelişmeyi engelleme riski taşımaktadır.⁵⁶ Ancak AİHM, yerleşik içtihadın varlığının, ulusal mahkemelere içtihadı ayırmasını gerekçelendiren daha esaslı bir açıklama yapma görevi yüklediğini kabul eder çünkü aksi takdirde bireyin usulüne uygun olarak gerekçelendirilmiş bir karar alma hakkı da ihlal edilmiş olacaktır. Bu durumlarda, devam etmekte olan hukuk davalarını etkileyen içtihat değişiklikleri Sözleşme'yi ihlal edebilir.⁵⁷

Bu durumda söylenmelidir ki ulusal mahkeme kararlarının tutarlılığının sağlanması konusundaki sorumluluk yine ulusal mahkemelerindir. (AİHM Büyük Dairesi: Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye). Ancak uygulamanın yeknesaklaştırılması için yapılan çalışmaların hayata geçirilmesinde geçirilen süre ve uygulamadaki içtihat farklılıkları doğrudan 6. madde ihlali olarak değerlendirilmez. Ama mahkemelerin uygulamasındaki esaslı ve uzun süreli farklılaşmalar kendi içinde yasal kesinlik prensibine aykırılık teşkil edebilir ki bu da hukukun üstünlüğü ilkesiyle yakından ilgilidir.⁵⁸

Nejdet Şahin ve Perihan Şahin v. Türkiye (AİHM BD)

İçtihatlarda tutarlılığı sağlamak bazı durumlarda zaman alabilir ve bu nedenle çatışan içtihatların bir dönem mevcut olmasına, yasal kesinliğe zarar vermediği sürece hoşgörü gösterilebilir. Türk Yüksek tarafından olması gerektiği gibi gerekçelendirilmiştir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin yorumunun keyfi, mantıksız ya da yargılamanın adilliğini etkileme ihtimalinin bulunduğu söylenemez. Ulusal mahkemelerin kararlarının uyumlu olması sorumluluğu öncelikle ulusal mahkemelere düşer ve Mahkeme tarafından yapılacak herhangi bir müdahale istisnai nitelikte olmalıdır. Başvurucuların davası böyle bir müdahaleyi gerektirmemektedir.

⁵⁵ Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya [BD], 2016, § 116

⁵⁶ Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye [BD], 2011, § 58.

⁵⁷ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), Parag. 371, 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng

⁵⁸ Dovydas Vitkauskas - Grigoriy Dikov, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması, Uygulamacılar İçin El Kitabı, Dovydas Vitkauskas tarafından hazırlanan 2. Baskı, Çev. Serkan Cengiz, s.115.

f. Makul Sürede Yargılanma

i. Genel İlkeler

AİHM, davaların "makul bir süre" içerisinde görülmesini şart koşarak, adaletin etkinliğini ve güvenilirliğini tehlikeye atabilecek gecikmeler olmaksızın uygulanmasının önemini vurgular.⁵⁹

Mahkeme'nin, belirli bir Devlette, "makul süre" şartının ihlalinin doğurduğu Sözleşme ile bağdaşmayan uygulamayı tespit etmesi halinde bu adil yargılanma hakkının ve sözleşmenin md.6/1'in ağırlaştırılmış bir ihlali olacaktır.

Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskıdan korunması, hakkaniyete uygun yargılamanın sağlanması, hukuki uyumsuzluğun çözümünde gerekli özenin gösterilmesidir. Yargılama süresinin makul olup olmadığı her bir başvuru açısından münferiden değerlendirilir.

Ceza yargılamasında makul süre tespit edilirken sürenin başlangıç tarihi olarak kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirilmesi veya isnattan haberdar olduğu ilk tarih dikkate alınır. Sürenin sona erdiği tarih olarak ise suç isnadına ilişkin nihai kararın verildiği, yargılaması devam eden davalar yönünden ise Anayasa Mahkemesinin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetle ilgili kararını verdiği tarih esas alınır.

Ceza yargılamasının süresinin makul olup olmadığı değerlendirilirken yargılamanın karmaşıklığı ve kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvurucunun yargılamanın süratle sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği gibi hususlar dikkate alınır.⁶⁰

Ceza davalarında, "suç isnadı" kavramı, Mahkeme'nin "özerk kavramlar doktrini" uyarınca değerlendirildiği için sadece ulusal mahkemenin hukuk tekniği anlamında kamu adına dava açmaya yetkili makamın dosyayı mahkeme önüne getirmesi sürenin başlangıcında tek başına karar verici nitelikte değildir. Suç isnadı, ilgilinin "suç işlediğine dair resmi bir iddianın" olmasıdır yani AİHM'in de kabul ettiği Komisyon'un tanımına göre "kendisine yöneltilen şüphe nedeniyle kişinin durumunun önemli ölçüde etkilenmesi halinde kişiye bir suç isnat edilmiştir." Bu nedenle, "makul süre" çoğu zaman, olayın ceza yargıci önüne götürülmesinden de önce başvurucuyu şüpheli olarak gösteren bir işlemin yapıldığı, tedbirin uygulandığı veya

⁵⁹ H. / Fransa, 1989, § 58; Katte Klitsche de la Grange / İtalya, 1994, § 61

⁶⁰ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/adil-yargılanma-hakki-suc-isnadi/tum-liste#baslik19>

“yetkili makam tarafından, kişinin suç işlediğine dair iddianın resmi bildirim ile” işlemeye başladığı tarih ile başlar.

Ceza muhakemesinde yargılama süresinin makul olup olmadığı incelenirken sürenin başlangıcı, bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirilmesi veya isnattan ilk olarak etkilendiği arama ve gözaltı gibi birtakım tedbirlerin uygulanması anı olarak kabul edildiği için bu tarih suç şüphesiyle ifadenin alındığı tarih olabileceği gibi duruma göre arama işleminin yapıldığı tarih de olabilir.⁶¹

Suç isnadının tarihi ile Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuruların incelenmesi ile ilgili zaman bakımından yetkisinin başladığı tarih farklı olabilir. İsnat tarihi Anayasa Mahkemesi'nin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23.09.2012 tarihinden önce olan ancak bu tarihte yargılaması devam eden ya da verilen nihai karar henüz kesinleşmemiş olan ceza davaları ile ilgili olarak, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği yönündeki şikayetler bakımından dikkate alınacak süre, 23.09.2012 tarihinden sonra geçen süre değil, suçun isnat edildiği tarihten itibaren geçen süredir. Dolayısıyla, ceza muhakemesinde yargılama süresinin makul olmadığı yönündeki şikayetlerde, 23.09.2012 tarihinde derdest olmak şartıyla, suç isnadının gerçekleştiği tarih ile suç isnadına ilişkin nihai kararın ilgilisi tarafından öğrenildiği tarihe veya devam eden davalarda Anayasa Mahkemesi'nin başvuruyu karara bağladığı tarihe kadar geçen süre dikkate alınır.⁶²

Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklarda ise makul süre değerlendirilirken sürenin başlangıç tarihi olarak, uyuşmazlık konusundaki yargılama sürenin işlemeye başladığı tarih dikkate alınır ancak kimi istisnai durumlarda uyuşmazlığın ortaya çıktığı önceki bir tarih de dikkate alınabilir.⁶³

---

⁶¹ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, s.281.

⁶² Anayasa Mahkemesi Kararı (B.E., B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 35.

⁶³ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, s.281.

Örnek: Medeni Hak ve Yükümlülüklerde Makul Süre

ABDULBAKİ KORKMAZ VE DİĞERLERİ BAŞVURUSU

(Başvuru Numarası: 2013/9643) Karar Tarihi: 17/3/2016

23. Başvurucular, 30/9/2004 tarihinde yakınları Y.K.'nın İdare tarafından yaptırılan olimpik yüzme havuzu inşaatında boğularak hayatını kaybettiğini belirterek uğradıkları zararın giderilmesi istemiyle 23/11/2004 tarihinde İdareye yaptıkları başvurunun reddedilmesi üzerine 22/2/2005 tarihinde Bursa 2. İdare Mahkemesinde açtıkları tam yargı davasının makul sürede sonuçlandırılmadığını belirterek Anayasa'nın 36. maddesinde tanımlanan adil yargılanma haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir.

24. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin yargılamalar ile hukuk sisteminde yer alan mevzuat hükümleri gereğince "kamu hukuku" alanına dâhil olan, ancak sonucu itibarıyla medeni haklar ve yükümlülükler üzerinde belirleyici olan uyuşmazlıkları konu alan davaların makul sürede tamamlanmadığı yönündeki iddialar daha önce bireysel başvuru konusu yapılmış ve Anayasa Mahkemesince makul sürede yargılanma hakkının adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil olduğu kabul edilerek, bir davadaki yargılama süresinin makul olup olmadığının tespitinde davanın karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvuruçunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği gibi hususların dikkate alınacağı belirtilmiştir (Güher Ergun ve diğerleri, B. No: 2012/13, 2/7/2013, §§ 34-64; Selahattin Akyıl, B. No: 2012/1198, 7/11/2013, §§ 54-60).

25. Başvuruya konu davanın, İdare tarafından yaptırılan olimpik yüzme havuzu inşaatında yakınlarının boğularak hayatını kaybettiği iddiasıyla uğranılan zararın giderilmesi istemini konu alan bir uyuşmazlık olduğu görülmektedir. Medeni hak ve yükümlülükleri konu alan davalarda yargılama faaliyetinin makul süre değerlendirmesi için başlangıcı, kural olarak uyuşmazlığı karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı tarihtir (Güher Ergun ve diğerleri, § 50). Ancak idari yargıda dava açılabilmesi için öncelikle idari makamlara başvurulmasının zorunlu olduğu durumlar ile idari davaya konu olabilecek bir işlem veya eylemin yapılmasını sağlamak amacıyla idari makamlara yapılan başvurular üzerine açılan davalar bakımından sürenin başlangıcı idareye başvuru tarihi olup, somut başvuru açısından bu tarih, 23/11/2004 tarihidir.

26. Sürenin bitiş tarihi ise, çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde yargılamanın sona erme tarihidir. Somut başvuru açısından bu tarih Danıştay Onuncu Dairesince karar düzeltme isteminin reddedildiği 31/12/2015 tarihidir (Güher Ergun ve diğerleri, § 52).

Örnek: Ceza Davasında Makul Sürenin Aşılması

ALİ KARAMAN BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2021/42859)

Karar Tarihi: 4/7/2022

Başvuru, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

13. Ceza yargılamasının süresi tespit edilirken sürenin başlangıç tarihi olarak bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirildiği veya isnattan ilk olarak etkilendiği arama ve gözaltı gibi birtakım tedbirlerin uygulandığı tarih; sürenin sona erdiği tarih olarak ise suç isnadına ilişkin nihai kararın verildiği, yargılaması devam eden davalar yönünden ise Anayasa Mahkemesinin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetle ilgili kararını verdiği tarih esas alınır (*B.E.*, B. No: 2012/625, 9/1/2014, § 34).

14. Ceza yargılamasının süresinin makul olup olmadığı değerlendirilirken yargılamanın karmaşıklığı ve kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvuruçunun yargılamanın süratle sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği gibi hususlar dikkate alınır (*B.E.*, § 29).

15. Bu şekilde anılan ilkeler ve Anayasa Mahkemesinin benzer başvurularda verdiği kararlar dikkate alındığında somut olayda başvuruçunun şüpheli sıfatıyla ifadesinin alındığı 26/12/2010 tarihi ile hakkında verilen mahkûmiyet kararının kesinleştiği 20/5/2021 tarihi arasında geçen 10 yıl 4 ay 25 günlük sürenin makul olmadığı sonucuna varmak gerekir.

ii. Davanın Önemi ve Karmaşıklığı

Yargılama süresinin makul olup olmadığı, AİHM'e göre davanın koşulları ışığında ve belli kriterlere göre değerlendirilmelidir. Bu kriterler davanın karmaşıklığı, başvuru sahibinin ve ilgili makamların tutumu ve ihtilafta başvuru sahibi için neyin tehlikede olduğudur.⁶⁴

Davanın karmaşıklığı, hem davadaki olgulardan hem de hukuk sisteminin davaya yönelik olarak getirdiği usuli ve maddi kuralların karmaşıklığından kaynaklanabilir. Dosyanın karmaşıklığı, yargılama sürelerinin uzunluğunu açıklayabilir.⁶⁵ Ancak yine de karmaşıklığa rağmen dosyayı makul sürede karara bağlamak taraf devletin yükümlülüğüdür. Örneğin AİHM iflas yargılamalarının karmaşıklığını kabul etmekle birlikte, yaklaşık yirmi beş yıl altı aylık bir sürenin "makul süre" şartını karşılamadığını tespit etmiştir.⁶⁶

iii. Tarafların Tutumu ile Resmi Makamlar Kaynaklı Gecikmeler

Makul sürenin tespitindeki önemli bir husus, davayı uzatan faktörün tarafların tutumundan mı yoksa resmi makamlardan kaynaklı mı olduğudur. AİHS md. 6/1, başvuranların adli makamlarla aktif bir şekilde işbirliği yapmalarını gerektirmese de bu gibi durumlarda ulusal makamlar, yargılamaların uzunluğunda ortaya çıkan herhangi bir artıştan sorumlu tutulamaz.

Davanın taraflarının kendileriyle ilgili usuli adımları yerine getirme konusunda özen göstermesi, yargılamayı geciktirici taktikler kullanmaktan kaçınması ve yargılamaların kısaltılması için iç hukukun sağladığı imkânlardan yararlanması beklenmektedir.⁶⁷ Mahkeme, davanın taraflarının davranışlarının yargılamanın uzunluğu üzerindeki etkisini değerlendirecektir. Bu durumda başvuranların davranışları, davalı Devlete atfedilemeyecek ve 6 § 1 maddesinde belirtilen makul sürenin aşıp aşılmadığının belirlenmesi amacıyla dikkate alınması gereken nesnel bir olgu teşkil edecektir. Ancak yine de kamu makamları açısından bir başvuranın davranışı, hareketsiz kalınan süreleri haklı çıkarmak için tek başına kullanılamaz.⁶⁸

Resmi makamların dava konusundaki tutumları, devlet tüm organlarından sorumlu olduğu için taraf devletin sorumluluğudur. Bu durumda taraf devlet sadece yargı organları değil, tüm kamu kurumlarının dava konusundaki işlem ve eylemlerindeki tutumlarından sorumludur.⁶⁹ Devletin

⁶⁴ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), Parag. 513, 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng

⁶⁵ Tierce/San Marino, 2003, § 31

⁶⁶ Cipolletta/İtalya, 2018, § 44.

⁶⁷ Unión Alimentaria Sanders S.A. / İspanya, 1989, § 35

⁶⁸ Poiss v. Austria, § 57; Wiesinger v. Austria, 1991, § 57; Humen v. Poland [BD], 1999, § 66

⁶⁹ Martins Moreira/Portekiz, 1988, § 60

sorumluluğunun kapsamı için, davaların birikmesi, bilirkişi görüşleri de dâhil olmak üzere raporların hazırlanmasındaki gecikmeler, yapısal eksiklikler ve yargı sistemi içerisinde alınması gereken tedbirler/kaynakların tahsis edilmesi gibi hususlar "makul süre" şartına uyulmadığı tespitini haklı çıkarabilir.⁷⁰ Ancak unutulmamalıdır ki AİHM, yargılamaları bir bütün olarak inceler; yani ulusal makamlar, yargılamalarda gecikmelere neden olan bazı usuli kusurlardan sorumlu kabul edilseler de, 6. madde uyarınca davayı hızlı bir şekilde inceleme yükümlülüklerini yerine getirmiş olabilirler.

Örnek: Yetkili Makamların Tutumu Nedeniyle Makul Sürenin İhlali

OSMAN ASILSOY BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2014/99) Karar Tarihi: 11/3/2015

41. Başvuru konusu olayda başvurucu, hakkında yürütülen soruşturma kapsamında 7/10/2008 tarihinde gözaltına alınmış, 8/10/2008 tarihli karar ile tutuklanmıştır. Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı 4/12/2008 tarihinde başvurucunun da aralarında bulunduğu beş şüpheli hakkında kamu davası açmıştır.

42. Başvurucunun yargılandığı dosya kapsamında sanık ve tanıkların ifadelerinin alınması, sanıklara savunmaları için süre verilmesi ve hakkında yakalama kararı bulunan bir sanığın yakalanması için duruşmaların ertelendiği, başvurucunun yargılamanın uzamasına neden olacak eyleminin olmadığı tespit edilmiştir.

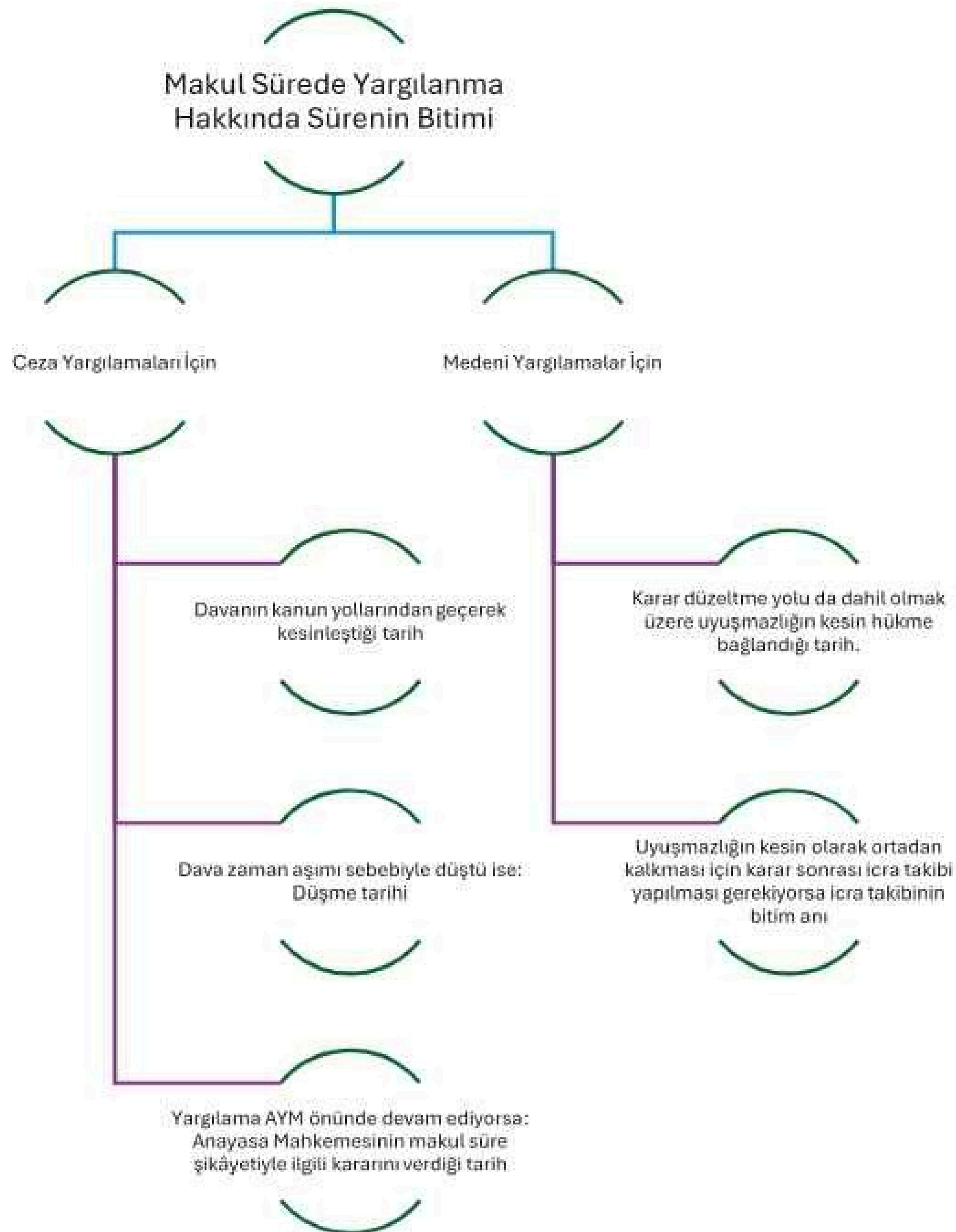
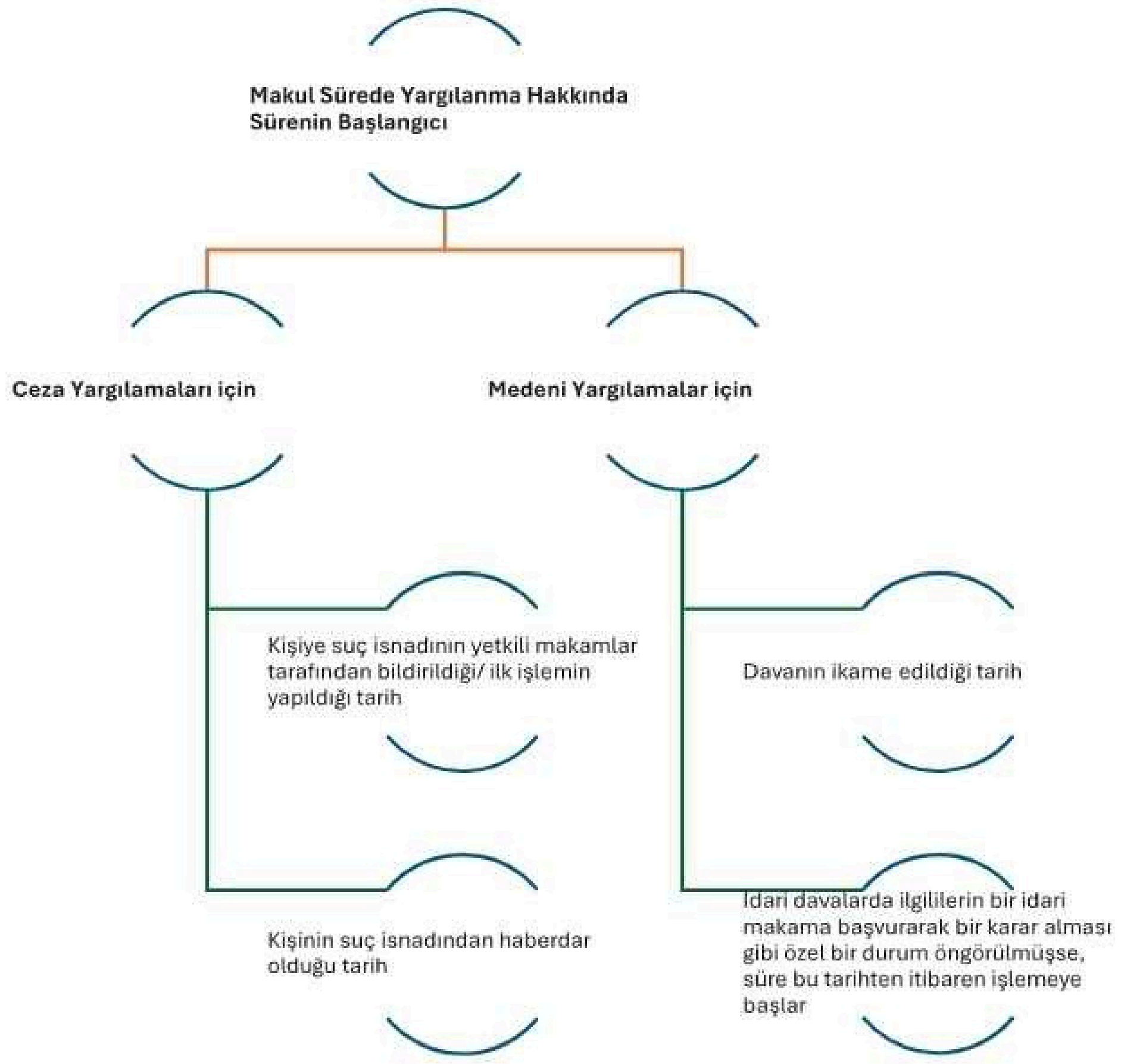
43. Bakırköy 15. Ağır Ceza Mahkemesi yargılama sonucunda, 2/4/2014 tarihli kararıyla başvurucunun yakın akrabayı kasten öldürme suçundan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılmasına ve tutukluluk hâlinin devamına hükmetmiştir. UYAP sisteminde yapılan araştırmada dosyanın temyiz incelemesi için Yargıtay'da olduğu tespit edilmiştir. Başvurucuya bir suçun isnat edildiği 7/10/2008 tarihi ile bireysel başvurunun karara bağlandığı tarih arasında geçen süre yaklaşık altı yıl beş aydır.

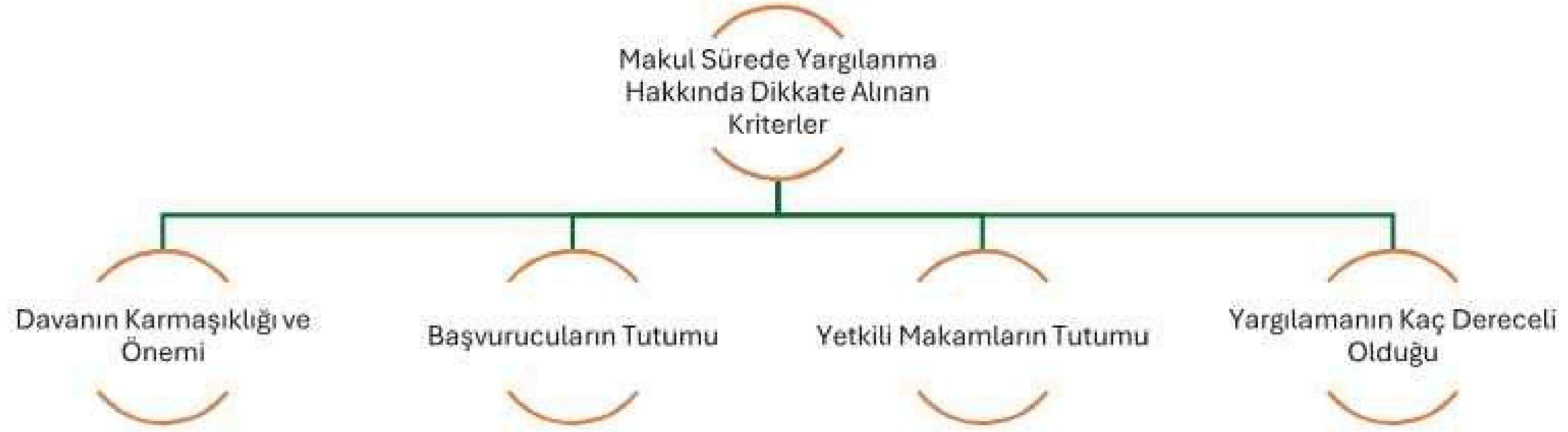
44. Bu belirlemelere göre somut olayda yargılamanın uzamasındaki esas etkenin hakkında yakalama kararı bulunan bir sanığın yakalanmasının beklenmesi olduğu, sanık sayısının yargılamanın uzamasını makul gösterecek nitelikte olmadığı, kararın temyiz inceleme safhasının halen devam ettiği belirlenmiştir.

45. 5271 sayılı Kanun'un öngördüğü yargılama usullerine tabi mahkemeler nezdindeki yargılamaların makul sürede tamamlanmadığı yönündeki iddialar daha önce bireysel başvuru konusu yapılmış ve Anayasa Mahkemesi tarafından makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği yönünde karar verilmiştir (B. No: 2012/625, 9/1/2014, §§ 23-44).

46. Başvuruya konu davada yer alan kişi sayısı ve davanın mahiyeti nedeniyle icrası gereken usul işlemlerinin niteliği başvuruya konu yargılamanın nispeten karmaşık olduğunu ortaya koymakla birlikte, davaya bütün olarak bakıldığında, somut başvuru açısından farklı bir karar verilmesini gerektirecek bir yön bulunmadığı ve söz konusu yaklaşık altı yıl beş aylık yargılama sürecinde makul olmayan bir gecikmenin olduğu sonucuna varılmıştır.

⁷⁰ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (civil limb), Parag. 513, 31 Ağustos 2023, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng

g. Masumiyet Karinesi

AİHS 6. Maddenin 2. Paragrafı masumiyet karinesi ilkesini somutlaştırmaktadır. Bu ilke, adil yargılanma hakkının içine gömülü olan diğer prensiplere ek olarak şu ilkeleri gerektirir:

1. mahkeme üyeleri görevlerini yerine getirirken, sanığın isnat edilen suçu işlediğine dair önyargılı bir düşünceyle işe başlamamalıdır;
2. ispat yükü iddia makamındadır ve
3. her türlü şüphe sanığın lehine olmalıdır⁷¹

Masumiyet karinesi aslında bir ceza yargılamasında usule ilişkin bir güvencedir. Dolayısıyla ceza yargılamalarındaki adil yargılanma hakkına özgü bir prensiptir. Savunmaya yönelik hakların da temelini oluşturmaktadır ancak önemi itibariyle müstakil bir karine olarak ele alınır. Masumiyet karinesi ispat yükü, olgulara ve hukuka ilişkin yasal karineler, kendini suçlamama ayrıcalığı, duruşma öncesi aleniyet ve mahkeme veya diğer kamu görevlileri tarafından sanığın suçlu olduğuna ilişkin kesin hüküm öncesinde kullanılan ifadeler ile yakından ilgilidir.⁷²

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md.6/2’de de bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. Anayasa’da masumiyet karinesi açıkça 38. maddenin 4. fıkrasında düzenlenmiştir. Madde şöyle demektedir: “Suçluluğu hükmen sabit

⁷¹ Barberà, Messegué ve Jabardo/İspanya, 1988, § 77

⁷² Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal limb), 29.02.2024, parag. 357-358. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_eng

oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.” Ayrıca Anayasa’nın 15. maddesinin 2. fıkrasında olağanüstü durumlarda dahi kısmen ya da tamamen durdurulamayacak ilkeler arasında masumiyet karinesi de sayılmıştır.

Masumiyet karinesi kapsamında yer alan ve iddia edenin iddiasını ispatla yükümlü olması kuralı, Anayasa’nın 38. maddesinin gerekçesinde de ifade edilmiştir. Bununla birlikte genel anlamda suçun kanıtlanması yükümlülüğü iddia edende kaldığı sürece, savunmasını oluşturmak için ispat yükünü sanığa devreden kurallar ile hukuki veya fiilî varsayımların olduğu durumlarda ispat yükünün yer değiştirmesi masumiyet karinesine aykırılık taşımaz.⁷³

İdari yaptırımlarda -adli suç ve cezalara nazaran- masumiyet karinesinin ispata ilişkin standardının daha düşük olması söz konusu olabilir. Çünkü idare, -adli soruşturmalarda olduğu gibi- üstün kamusal yetkilere sahip değildir. Bu tür uyuşmazlıklarda çoğu zaman idare ile kişi arasında ispat imkânı bakımından önemli bir dezavantajın bulunmadığı söylenebilir.⁷⁴

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), suçluluk karinelerine ve ispat yüküne ilişkin olarak ilkeler belirlemiştir. AİHM'e göre Sözleşme'nin 6. maddesinin (2) numaralı fıkrasında korunan masumiyet karinesi (a) mahkemelerin kişinin suç işlediği varsayımından başlamamalarını, (b) ispat yükünün iddia makamına ait olmasını ve (c) her türlü şüpheden sanığın yararlandırılmasını gerektirmektedir.

---

⁷³ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/adil-yargilanma-hakki-suc-ismadi/tum-liste/#baslik5>

⁷⁴ (Mehmet Güzeloglu (2), B. No: 2014/12757, 7/6/2017, §37) **Ayrıca masumiyet karinesinin, suç niteliğinde olmayan kabahat fiili için uygulanamayacağı yönünde karşı görüşler de söz konusudur.** Bkz. Osman Alifeyyaz Paksüt Karşıoy Gerekçesi: “Masumiyet karinesinin, başvuruya konu olayda da olduğu gibi, suç değil kabahat eylemi niteliğindeki idari yaptırımlarda uygulanma olanağı yoktur. Kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili ve bir ceza hukuku ilkesi olan masumiyet karinesinin idari cezalara doğrudan ve aynen uygulanmayacağı, ceza hukukunun genel ilkelerinin ve adil yargılanma hakkına ilişkin AİHS’deki güvencelerin esas itibariyle idari cezaları da kapsadığı yolundaki AİHM içtihadının ancak makul ölçülerde ve duruma uygun düştüğü ölçüde (mutatis mutandis) uygulanabileceği; aksine bir düşünce ve uygulamanın abes sonuçlara yol açabileceği ve idari yaptırımlar sistemini işlemez hale getirebileceği...” “Ahmet Altuntaş ve diğerleri, Başvuru No: 2015/19616”

Örnek: Ceza Davası Devam Ederken Diğer Kamu Makamlarının Masumiyet Karinesini İhlali

CEMİL TURHAN BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2017/34192)

Karar Tarihi: 2/11/2023

1. Başvuru; ceza infaz kurumu idaresi tarafından hakkında tehlikeli tutuklu statüsünün verildiği kararda kullanılan ifadeler nedeniyle masumiyet karinesinin, dış dünya ve diğer tutuklu/hükümlülerle ilişki kurulmasının belirsiz süre için engellenmesi nedeniyle de kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.

39. Bununla birlikte ceza yargılamasına konu maddi olay ve olguların diğer kamu makamlarınca (idari/adli) ayrıca değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda ulaşılabilecek kanaate göre işlem/karar tesis edilmesi mümkündür. Bu bağlamda hukuk yargılamalarında ceza yargılamasında elde edilen bir delile dayanılması ya da kişi hakkında yapılan ceza yargılamasına bir olgu olarak atıf yapılmış olması tek başına masumiyet karinesinin sağladığı güvencelere aykırılık teşkil etmez. Ancak adli ve idari makamların kendi görev sınırlarını aşarak kişiyi suçlu ilan etmesi veya bu bağlamda birtakım çıkarımlarda bulunması masumiyet karinesinin ihlaline yol açabilir. Masumiyet karinesi kapsamındaki güvencelerin sağlanıp sağlanmadığının tespiti yapılırken ise kararın gerekçesinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekir (Galip Şahin, § 48).

40. Masumiyet karinesinin ihlal edilip edilmediği değerlendirilirken özellikle hukuk ve idari yargılama bakımından üzerinde durulması gereken önemli hususlardan biri, yargılamayı yapan makamın ilgili kişiye suç isnat edip etmediği ve ceza yargılaması kararını sorgulayıp sorgulamadığıdır. Kamu otoriteleri veya görevlileri tarafından hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen kişiyle ilgili olarak yargılama süreci bir mahkûmiyet hükmüyle kesinlik kazanmadan suçluluğa dair herhangi bir kanaat ifade edilmiş olması ya da ceza yargılaması mahkûmiyet dışında bir kararla sona ermesine rağmen sona ermeye ilişkin kararda sanığın suçlu olabileceğinin ifade edilmiş olması durumunda masumiyet karinesinin ihlali söz konusu olabilecektir. Bu kapsamda karar vericilerin kullandıkları dil kritik önem taşır (Mustafa Akın, B. No: 2013/2696, 9/9/2015, §§ 38, 39).

h. Savunmaya Yönelik Haklar

Adil yargılanma hakkı kapsamındaki savunmaya yönelik hakların bir kısmını sanık haklarını oluşturur. Ceza yargılamasında asgari savunma haklarına yönelik kısıtlamaların, adil yargılanma hakkının bütününe ihlal ettiğini iddia eden başvurucuların, bu kısıtlamaların yargılamanın adilliği üzerindeki etkisini ortaya koymaları beklenmektedir. Savunma haklarına ilişkin 6 § 3 maddesinin gereklilikleri, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi tarafından güvence altına alınan adil yargılanma hakkının belirli yönleri olarak görülmelidir.⁷⁵ AIHS md. 6 § 3'te belirtilen özel güvenceler, ceza davalarında ortaya çıkan tipik usuli durumlara özgüdür ve bunların özünde yatan amaç her zaman ceza yargılamasının bir bütün olarak adil olmasını sağlamak veya sağlanmasına katkıda bulunmaktır. Bu nedenle, 6 § 3 maddesinde yer alan güvenceler kendi başlarına bir amaç değildir ve dolayısıyla yargılamanın genel bağlamında sahip oldukları işlev ışığında yorumlanmaları gerekmektedir.⁷⁶

i. İsnadı Bilme Hakkı

İsnadı bilme hakkı ya da diğer bir ifadeyle sanığı bilgilendirme yükümlülüğü tamamen iddia makamına aittir ve bu hak, iddiaları ve isnadı savunmanın dikkatine sunulmaksızın sadece bilgilerin erişilebilir kılınması yoluyla pasif bir şekilde yerine getirilemez. İsnat hakkındaki bilginin sanık tarafından gerçekten alınmış olması gerekir; alındığına dair yasal bir karine yeterli değildir. Sözleşme'nin "Adil yargılanma hakkı" kenar başlıklı 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının ilgili kısmı bunu garanti altına alır:

"Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

...

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

İsnat, sanığın savunma yapabilmesi için bildirilmelidir. Bunun için bildirimde, sanığın hangi fiil ile suçlandığının ve hangi suçu işlediğinin açıklanması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle

⁷⁵ Gäfgen / Almanya [BD], 2010, § 169; Sakhnovskiy / Rusya [BD], 2010, § 94

⁷⁶ Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal limb), 29.02.2024, parag. 412-413. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_eng

sanık, isnadın sebebinden ve niteliğinden haberdar edilmelidir. Sanığın hangi fiili nerede ve ne zaman işlediği (yüklenen suçu oluşturan olay/olaylar) isnadın sebebini oluşturur.

Örnek: Sanığın Suçlamadan Haberdar Edilmemesi

SEBAHAT TUNCEL BAŞVURUSU (2)

(Başvuru Numarası: 2014/1440) Karar Tarihi: 26/2/2015 R.G. Tarih-Sayı: 14/3/2015-29294

87. Ceza kovuşturmasında kişiye resmen suç isnadının yapıldığı belge iddianamedir. İddianamenin, sanığın savunmasını hazırlayabilmesine imkân vermek için isnat edilen suç fiillerinin yerini ve zamanını göstermesi, bu fiillerin hukuki nitelendirmesini yaparak ceza kanununda bunların karşılığı olan suç ve cezaları göstermesi gerekir. Ceza yargılamasında esaslı bir yeri olan iddianamenin tebliğ edilmesiyle, sanığın, yazılı bir biçimde suçlamaların maddi ve hukuki temelinden resmi olarak haberdar olduğu kabul edilmektedir. Öte yandan yargılama sırasında suçun hukuki niteliğinin değişmesi halinde de sanığa yöneltilen suçlamanın değişen hukuki niteliği ve nedenleri hakkında bildirim yapılması gerekmektedir.

88. Sözleşme'nin 6. maddesinin (a) bendi ile hakkında bir suç isnadında bulunulan kişinin "Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak" hakkına yer verilen (b) bentleri birbiriyle bağlantılıdır. Suçlamanın nedeni ve niteliği hakkında bilgilendirilme hakkı, şüphelinin veya sanığın savunmasını hazırlama hakkı ışığında değerlendirilmesi gerekir (B. No: 2013/4784, 7/3/2014, § 37).

89. Somut olayda başvuru hakkında tanık İ.Ç.'nin beyanlarına dayanarak ve Irak'ın Kuzeyinde PRD Kongresine katıldığından bahisle iddianame düzenlenmiştir. Ancak daha sonra, yargılamanın ilerleyen aşamalarında tanık H.N.'nin polis nezdindeki beyanlarında ve 1 Nolu Gizli tanığın beyanlarında geçen bazı fiilleri gerçekleştirdiği iddia edilmiştir. Daha sonra ortaya çıkan yeni isnatlar, başvurucuya yazılı olarak bildirilmemiştir ve yargılama boyunca başvurucuya isnat edilen fiiller sürekli değişmiştir. Başvurucunun tanık beyanlarında isnat edilen yeni fiiller hakkında savunmasını hazırlamak için gerekli zamana sahip olmadığı söylenemez. Buna karşın başvuru itirazlarına ve taleplerine rağmen, İlk Derece Mahkemesi, sonradan ortaya çıkan tanıklar ve bunların beyanlarında geçen eylemlerin doğruluğu konusunda yeterince araştırma yapmamıştır.

90. Isnat edilen suçun dayandığı eylemlerin sürekli değiştiği bir durumda sanığın "gerçek ve etkili" savunma yapma olanağına sahip olduğunun kabulü için mahkemelerce sanığın dezavantajlı durumunu telafi edici önlemlerin alındığının gösterilebilmesi gerekir. Bu gereklilik Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (d) bendinde yer alan tanık sorgulama hakkının da bir sonucudur. Bu düzenlemenin esas amacı, sanığın "aynı koşullar altında" ve "silahların eşitliği ilkesi"ne uygun olarak tanık dinletme talebinde bulunabilmesinin (B. No: 2013/99, 20/3/2014, § 47) ve aleyhte ifade veren tanığın beyanlarına veya tanık ifadesinin alındığı sırada ya da yargılamanın daha sonraki bir aşamasında itiraz imkânının sağlanmasıdır (B. No: 2013/2630, 30/12/2014, § 44).

ii. Susma Hakkı ve Kendi Aleyhine Delil Sunmaya Zorlanmama Hakkı

Cezai bir suçla itham edilen herkesin, sessiz kalma ve kendini suçlamaya katkıda bulunmama hakkı vardır.⁷⁷ Her ne kadar 6. maddede özel olarak belirtilmemiş olsa da, susma yani sessiz kalma hakkı ve kendini suçlamama ayrıcalığı, 6. madde kapsamında adil bir usul kavramının merkezinde yer alan ve genel olarak tanınan uluslararası standartlardır. Sanığın, kolluk tarafından ilk sorgulandığı andan itibaren susma hakkı vardır ve bu yüzden şüpheliye, kolluk tarafından ilk kez sorgulanmasından itibaren avukata erişim hakkı sağlanması, kendisini suçlamama ve susma hakları hatırlatılmalıdır.

Örnek: AYM Kararı

Senem Esen, B. No: 2020/14769, 19/1/2023

Anılan hakkın ilke olarak şüphelinin kolluk tarafından ilk kez sorgulanmasından itibaren sağlanması gerekir. Şüpheliye kolluk tarafından ilk kez sorgulanmasından itibaren avukata erişim hakkı sağlanması, kendisini suçlamama ve susma hakları yanında genel olarak da adil yargılanma hakkının etkili bir koruma işlevine sahip olması bakımından gereklidir. Çünkü bu aşamada elde edilen deliller, yargılama sırasında söz konusu suçun hangi çerçevede ele alınacağını belirlemektedir. Özellikle delillerin toplanması ve kullanılması aşamasında cezai yargılamaya ilişkin mevzuat giderek daha karmaşık hâle geldiğinden şüpheliler, ceza yargılamasının bu evresinde kendilerini savunmasız bir durumda bulabilir. Belirtilen savunmasızlık hâli, ancak bir müdafinin hukuki yardımıyla gereği gibi telafi edilebilir (Aligül Alkaya ve diğerleri [GK], B. No: 2013/1138, 27/10/2015, §§ 118, 135; Sami Özbil, B. No: 2012/543, 15/10/2014, § 64).

⁷⁷ O'Halloran ve Francis/Birleşik Krallık [BD], 2007, § 45; Funke/Fransa, 1993, § 44

iii. Avukatla Temsil veya Kendini Savunma Hakkı

Adil yargılanma hakkı, suçlanan bir kişi aleyhindeki yargılamanın, savunma için yeterli temsil olmadan gerçekleştirilmemesini güvence altına alır. Bu hak üç ayrı haktan oluşmaktadır: Kendini bizzat savunmak, kendi seçtiği bir hukuki yardım aracılığıyla kendini savunmak ve belirli koşullara tabi olarak ücretsiz hukuki yardım almak.

Avukatla temsil ayrıca kişinin, gözaltına alındığı andan itibaren avukat yardımından yararlanması gerektiğine ilişkin olarak işkenceyi önleyecek bir mekanizma olarak da anlaşılmaktadır. Salduz Davasında AİHM, kişinin gözaltına alındığı andan itibaren avukat yardımından yararlanmamasını ihlal olarak değerlendirmiştir.

Örnek: Zorunlu Müdafinin Bildirilmemesi Dolayısıyla Savunma Hakkından Mahrum Bırakılma

ALİ ADAÇAY BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2014/13081) Karar Tarihi: 22/3/2018

39. Müdafî ile temsil edilme hakkının bir gereği olarak 5271 sayılı Kanun'un 150. maddesinde, hakkında suç isnadı bulunan bir kimsenin kendisi bir müdafî seçebileceği gibi müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan eder ve kendisine bir müdafî atanmasını talep ederse mali imkânlardan yoksun olup olmadığına bakılmaksızın bu kişiye müdafî atanacağı kuralı kabul edilmiştir. Yine aynı maddeye göre sanığa isnat edilen suçun kanunda öngörülen cezasının alt sınırının beş yıldan çok olması ve kendisine bir müdafî seçmemiş olması hâlinde sanığın istemi aranmaksızın resen bir müdafî tayin edilmektedir. Ayrıca 5271 sayılı Kanun'un 151. maddesine göre görevlendirilen müdafî, duruşmada hazır bulunmaz veya vakitsiz olarak duruşmadan çekilir veya görevini yerine getirmekten kaçınırsa, hâkim veya mahkeme derhâl başka bir müdafî görevlendirilmesi için gerekli işlemi yapmak zorundadır (Gürhan Nerse, B. No: 2013/5957, 30/12/2014, § 49). Diğer yandan yetkili adli makamlar, görevlendirilen müdafinin etkin bir hukuki yardımda bulunmadığını (Görevini gerektiği gibi yerine getirmekten kaçındığını) tespit ettiklerinde -özen yükümlülükleri gereği- gerekli müdahalelerde bulunmalıdır (Yusuf Karakuş ve diğerleri, § 75).

43. Bu açıklamalar ışığında 19/1/2011 tarihli ilk hükümle birlikte hakkında yakalama kararı çıkartılan ve o tarihten beri kaçak bulunan başvuru, bozma sonrasında yapılan yargılamaya iştirak etmemiştir. Başvuru tarafından seçilen müdafinin çekilme isteğini bildirmesinden sonra mahkemenin talebiyle kendisine 5271 sayılı Kanun'un 150. maddesi uyarınca yeni bir müdafî atanmış, ancak 1136 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca başvurucuya seçmiş olduğu müdafinin çekilme isteğinin tebliği yönünde herhangi bir girişimde bulunulmadığı gibi yeni bir müdafî atandığı da bildirilmemiştir. Bu itibarla atananyeni müdafî ile başvuru, yargılama sürecinde hiçbir zaman bir araya gelmemiş, karar oturumuna katılan müdafî, başvuru önceki savunmalarını tekrar ettiğini belirtmekle yetinmiştir. Anayasa Mahkemesi daha önce önüne gelen başvuruda, savunmasını yaptıktan sonra zorunlu olmadığı halde kendisine müdafî atanana ve bu atamadan haberdar edilmeyen kişi yönünden müdafî yardımından yararlanma hakkının ihlal edildiği iddiasını kabul edilemez bulmuştur (Sadık Şimşek, B. No: 2014/19469, 21/11/2017). Ancak bireysel başvuruya konu somut olayda, başvuru ile herhangi bir bilgi ve görüş alışverişi yapmayan zorunlu müdafinin savunması, başvuru dosyası kapsamında mevcut önceki savunmalarına atıf yapmaktan ibarettir. Başvuru atıf yapılan bu savunmalarında zafiyet bulunduğu hususu Yargıtay tarafından tespit edilerek bozma konusu yapılmıştır. Dolayısıyla müdafî atandığından başvuru haberdar edilerek, etkin bir hukuki yardımda bulunabilmesi için müdafîye dosyayı çalışmak ve gerekli görürse başvurucuya danışarak savunmasını hazırlama imkanı verilmeden bozma öncesi savunmalara yapılan atıf yeterli görülerek karar verilmesi, savunma hakkını telafi edilemez şekilde ihlal etmiştir.

44. Açıklanan gerekçelerle Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki müdafî yardımından yararlanma hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

iv. Tanıkların Sorgulanması Hakkı

Anayasa Mahkemesine göre, Anayasa'nın 36. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi gereği sanığın, aleyhinde olan tanıkları aleni duruşmada çelişmeli bir biçimde sorgulama hakkı bulunmaktadır. Kovuşturma sırasında tanık delili de dâhil olmak üzere bütün kanıtların tartışılabilmesi için kural olarak, bu kanıtların aleni bir duruşmada ve sanığın huzurunda ortaya konulması gerekir.

AİHM'e göre de madde 6 § 3 (d) uyarınca, bir sanık mahkum edilmeden önce, aleyhindeki tüm deliller normal olarak, çekişmeli bir tartışma amacıyla kamuya açık bir duruşmada huzurunda sunulmalıdır. Bu haklar, kural olarak, sanığa, aleyhindeki bir tanığa, tanık ifadesini verirken veya yargılamanın sonraki bir aşamasında itiraz etme ve onu sorgulama konusunda yeterli ve uygun bir fırsat verilmesini gerektirir. Bu ilkeler, özellikle polis soruşturması sırasında elde edilen tanık ifadeleri kullanılırken geçerlidir.⁷⁸

Örnek: Mahkûmiyette Tek veya Belirleyici Delilinin Sorgulanamayan Tanık Beyanı Olması (Gizli Tanıklık)

CANDAŞ BOZKURT BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2018/27301)

Karar Tarihi: 30/3/2022

1. Başvuru, anlatımları mahkûmiyete esas alınan gizli tanıkların duruşmada sorgulanamaması nedeniyle tanık sorgulama hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

47. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında; herkesin yargı organlarına davacı ve davalı olarak başvurabilme ve bunun doğal sonucu olarak da iddia, savunma ve adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 36. maddesine "... adil yargılanma" ibaresinin eklenmesine ilişkin gerekçede, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde de güvence altına alınan adil yargılama hakkının madde metnine dâhil edildiği vurgulanmıştır. Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (d) bendinde bir suç ile itham edilen herkesin iddia tanıklarını sorguya çekme hakkının olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının tanık sorgulama hakkını da kapsadığının kabul edilmesi gerekir (Serdar Batur, B. No: 2014/15652, 24/5/2018, § 41).

60. Bununla birlikte başvuru ve müdafii, gizli tanıkların beyanlarının tespiti sırasında hazır bulunmadığından ses bağlantısı yoluyla da olsa gizli tanıkları sorgulayamamış, sorulan sorulara verdikleri cevaplar hakkında kişisel izlenim edinme fırsatı elde edememişlerdir. Bu yüzden tanıkların beyanları ile Olay Yeri Tespit Tutanağı arasındaki çelişkilere Mahkemenin dikkatini çekememişlerdir. Diğer bir ifadeyle savunma tarafı böylelikle sorgulama yoluyla gizli tanıkların güvenilirliğini test edememiştir. Söz konusu tanıkların beyanları daha sonra ilk derece mahkemesince sanık (başvuru) ve müdafinin huzurunda okunmuş ve başvurucuya tanık beyanlarına karşı diyecekleri sorulmuş ise de bu durum tanık beyanlarına karşı yeterli bir itiraz imkânı olarak değerlendirilemez.

61. Sonuç olarak tanıkların kimliklerinin neden gizlendiği, bu tanıkların neden savunmanın hazır bulunduğu celselerde dinlenmediği, istinabe yolu ile ifadeleri alınan gizli tanıkların beyanlarının neden aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniği kullanılmak suretiyle dinlenmediği hususunda bir gerekçeye yer verilmediği, hükmün belirleyici ölçüde gizli tanıklarca düzenlenen Olay Yeri Tespit Tutanağı ile tanıkların ifadelerine dayandırıldığı ve sanık (başvuru) lehine alınan teminatlar gözetildiğinde tanığın menfaatleri ile sanığın adil yargılanma ölçütleri içinde yer alan haklarının adil bir şekilde dengelenmediği görülmüştür.

⁷⁸ Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal limb), 29.02.2024, parag. 516. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_eng

v. Ücretsiz Tercüman Hakkı

Tercümandan ücretsiz yardım alma hakkı, yalnızca sanığın mahkemede kullanılan dili anlayamadığı veya konuşamadığı durumlarda geçerlidir.⁷⁹ Söz konusu dili anlayan bir sanık, üyesi olduğu bir etnik azınlığın dili de dâhil olmak üzere, savunmasını başka bir dilde yapabilmesini sağlayacak bir tercümanın hizmetinden yararlanmak için ısrar edemez.⁸⁰

Duruşmada hazır bulunma hakkı tanık sorgulama veya sorgulatma ve tercüman yardımından yararlanma haklarıyla da yakından bağlantılıdır.

Ceza Muhakemesi Kanunu

Tercüman bulundurulacak hâller Madde 202

(1) Sanık veya mağdur, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa; mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilir.

(2) Engelli olan sanığa veya mağdura, duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar, anlayabilecekleri biçimde anlatılır.

(3) Birinci ve ikinci fıkra hükümleri, soruşturma evresinde dinlenen şüpheli, mağdur veya tanıklar hakkında da uygulanır. Bu evrede tercüman, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından (4) (Ek: 24/1/2013-6411/ 1 md.)

Ayrıca sanık; (1) a) İddianamenin anlatılması, b) Esas hakkındaki mütalaanın verilmesi, üzerine sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir. Bu durumda tercüme hizmetleri, beşinci fıkra uyarınca oluşturulan listeden, sanığın seçeceği tercüman tarafından yerine getirilir. Bu tercümanın giderleri Devlet Hazinesince karşılanmaz. Bu imkân, yargılamanın sürüncemede bırakılması amacına yönelik olarak kötüye kullanılamaz

⁷⁹ KBaytar / Türkiye, 2014, § 49

⁸⁰ Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal limb), 29.02.2024, parag. 569. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_eng

vi. Duruşmada hazır bulunma hakkı

Duruşmada hazır bulunma hakkı, anılan hakların kullanılmasını gerektiren durumlarda sanığa savunmasını planlayarak mahkeme önünde en uygun ve etkili şekilde yapabilme, tanıklara soru sormak suretiyle onların beyanlarının zayıf/itibar edilemez noktalarını ortaya koyabilme ve böylece yargılamanın sonucunu etkileyebilme imkânı vermektedir. Dolayısıyla -görüntü ve ses kalitesi yüksek olan araçlardan yararlanılsa bile- uzaktaki sanığın ses ve görüntüsünün duruşma salonuna aktarılmasının sağladığı menfaat ile onun duruşma salonunda fiziksel olarak yer almasının sağladığı menfaat aynı değildir. Bunun için anılan hak sadece istisnai hâllerde sınırlandırılabilir.

Örnek: Sanığın Delillerin Tartışıldığı Duruşmalara Etkili Katılımının Sağlanması (Videokonferans Bağlantısıyla Duruşma)

F.K. BAŞVURUSU (Başvuru Numarası: 2019/14764) Karar Tarihi: 4/7/2022

1. Başvuru, ceza davasında başvurucunun (sanığın) hazır bulunma talebi reddedilerek ses ve görüntü aktarımı suretiyle duruşmaya uzaktan katılımının sağlanması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

16. Anayasa Mahkemesi, Şehrivan Çoban ve Emrah Yayla ([GK], B. No: 2017/38732, 6/2/2020) kararlarında duruşmada hazır bulunma hakkı ile ilgili ilkeleri belirlemiştir. Anayasa Mahkemesi bu kararlarda öncelikle kişilerin istemine aykırı olarak SEGBİS yoluyla duruşmaya katılmasının duruşmada hazır bulunma hakkına yönelik bir müdahale teşkil ettiğini tespit etmiştir. Bu müdahalenin kanunilik, meşru amaç ve ölçülülük yönünden inceleneceğini ifade etmiştir. Anılan kararlarda, 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 196. maddesinin kanunilik ölçütünü karşıladığı ve müdahalenin usul ekonomisinin gerçekleştirilmesine yönelik meşru bir amaca dayandığı sonucuna ulaşılmıştır (Şehrivan Çoban, §§ 72-104; Emrah Yayla, §§ 58-86).

17. Anılan kararlarda ölçülülük yönünden yapılan incelemede ise başvurucunun duruşmada hazır bulunma talebinin hangi zorlayıcı nedene dayalı olarak kabul edilmediğinin ortaya konulmaması ve başvurucunun SEGBİS yoluyla katıldığı celselerde esaslı işlemlerin yapılması nedeniyle müdahalenin gerekli olmadığı değerlendirilmiştir. Somut olayda da anılan kararlarda yer alan ilkelerden ve ulaşılan sonuçtan ayrılmayı gerektirir bir durum bulunmamaktadır.

18. Açıklanan gerekçelerle Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki duruşmada hazır bulunma hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

vii. Doğrudan Doğrualık İlkesi

Doğrudan doğrualık ilkesi mahkemenin veya hâkimin delillerle doğrudan doğruya temasta olması, delilleri bizzat değerlendirerek karar vermesi anlamına gelmektedir. Ceza davalarında, geçerli bu ilke, mahkemeye tanığın tavrı ve güvenilirliğini gözleme imkanı vererek vicdani kanaatin oluşmasına yardımcı olur.⁸¹

viii. Savunma İçin Yeterli Zaman ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı

Hakkaniyete uygun yargılamanın gereği olarak sanığa ve müdafisine savunma için gerekli hazırlıkları yapabilecekleri zamanın verilmesi gerekmektedir. Suç isnadı altındaki kişiye savunma hakkının sadece şeklen değil gerçek anlamda sağlanması gerekir. Bunun için de suç isnadı altındaki kişinin savunma için yeterli imkânâna yani gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olması gerekir. Bu güvence, adil yargılanma hakkının kapsam ve içeriğine dâhil ve bu hakkın doğal sonucudur.

Örnek: Savunma İçin Gerekli Kolaylıkların Tanınması

ADEM ATEŞ BAŞVURUSU Başvuru Numarası: 2019/9769 Karar Tarihi: 23/11/2022 R.G. Tarih ve Sayı: 25/1/2023 32084

18. Somut olayda başvuru ve müdafii yargılamanın ikinci celsesinde sunulan esas hakkındaki mütalaaya karşı savunma hazırlamak üzere süre talebinde bulunmuştur. Mahkemece talep kabul edilerek bir sonraki celseye kadar süre verilmiştir. Başvurucunun müdafii üçüncü celse öncesinde dava dosyasına mesleki mazeret bildirmiş ve oturuma katılmamıştır. Tutuklu olarak yargılanan başvuru; müdafii ile görüşemediğini, savunmasını hazırlayamadığını, talep ettiği bilgi ve belgelerin kendisine gönderilmediğini beyan ederek ek süre talebinde bulunmuştur. Mahkeme, kovuşturma evresinde dosyaya gelen bütün bilgi ve belgelerin sanığa (başvurucuya) okunmuş olması ve savunmasını hazırlamak üzere kendisine bir önceki celsede süre verilmesi nedeniyle başvuru ek süre talebinin ve müdafinin mazeretinin ayrı ayrı reddine karar vermiştir. Mahkemenin ek süre talebinin reddi gerekçesinden dava dosyasındaki bilgi ve belgelerin ceza infaz kurumunda bulunan başvurucuya gönderilmediği ancak duruşma sırasında okunduğu kanaatine ulaşılmıştır. Silahlı terör örgütüne üye olma suçundan tutuklu olarak yargılanan ve ByLock Tespit ve Değerlendirme Tutanağı'nı anlamadığını ifade eden başvuru başta ByLock kullanımına ilişkin teknik veriler olmak üzere- dosya içeriğindeki bilgi ve belgelere erişemediği ve celse arasında avukatı ile görüşemediği yönündeki beyanı gözönüne alındığında esas hakkındaki mütalaaya karşı savunmasını planlayıp yapabilme imkânından yararlandırılmadığı anlaşılmıştır. Diğer taraftan başvuru gözaltına alındığı tarih ile savunma için ek süre talebi reddedilerek mahkûmiyetine karar verildiği tarih arasındaki süre 4 ay 15 gündür. Dolayısıyla söz konusu talebin makul sürede yargılanma hakkı açısından yargılamayı uzatacağı da söylenemez. Yargılama bir bütün olarak değerlendirildiğinde -somut olayın özel koşullarında- başvuru savunma için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

⁸¹ Sibel İnceoğlu, age, s.355.

Avrupa Birliđi tarafından
finanse edilmektedir

